

Ulica Špire Brusine 11
HR - 23000 Zadar

Pavuša Vežić

Sveti Frane u Zadru - arhitektura crkve i samostana u doba gotike i renesanse

St Francis in Zadar: Architecture of the Church and the Monastery during the Gothic and Renaissance Periods

Sa sjećanjem na oca Benka i oca Justina

—

Pregledni članak
Review paper

Primljen / Received:
21. 5. 2018.

Prihvaćen / Accepted:
3. 7. 2018.

UDK / UDC:
72.033.5/.034:726.5](497.5Zadar)

DOI:
10.15291/ars.2753

SAŽETAK

Autor raspravlja o arhitekturi izvornog oblika crkve i samostana Sv. Frane u Zadru te njihovom preoblikovanju u vremenu gotike i renesanse. Analizom objavljenih povijesnih podataka i sačuvanih graditeljskih elemenata zaključuje da je do danas očuvana matrica kompleksa nastala u vremenu od sredine 13. do početka 14. stoljeća kada su izgrađene crkva i sakristija te s njima samostanska krila i prvotni klaustar. Bitnu tipološku odliku crkve čini njezin troapsidalni začelni sklop koji autor dovodi u vezu s gotičkom arhitekturom franjevac i dominikanaca iz Umbrije i Veneta 13. stoljeća. Sakristija, u kojoj je 1358. godine potpisan *Zadarski mir*, bila je ujedno kapela Sv. Ludovika i kapitularna dvorana. Njeno znatno preuređenje te opremanje kora i svetišta crkve uslijedilo je potkraj 14. stoljeća kada je samostan odlukom generalnog kapitula u Kölnu 1393. godine postao sjedište franjevačke Provincije sv. Jeronima u Dalmaciji. Preuređenje kora okončano je sredinom 15. stoljeća izgradnjom Dalmatinčeva *podiuma* na mjestu pretpostavljene ranije pregrade.

Ključne riječi: franjevci, samostan, crkva, svetište, kor, sakristija, kapela, klaustar

ABSTRACT

The author discusses the architecture of the church and the monastery of St Francis in Zadar in their original form, and their transformation during the Gothic and Renaissance periods. Based on an analysis of published historical sources and the preserved architectural elements, it has been concluded that the extant structure of the complex emerged between the mid-13th and the early 14th century, when the church and the sacristy were built, as well as the monastery wings and the original cloister. An important typological feature of the church is its three-apse rear structure, which the author brings into connection with the Gothic architecture of Franciscans and Dominicans from Umbria and Veneto during the 13th century. The sacristy, in which the *Peace of Zadar* was signed in 1358, was also a chapel of St Louis and the chapter hall. Its significant rearrangement, with the furnishing of the choir and the sanctuary, took place at the end of the 14th century, when the General Chapter in Cologne proclaimed the monastery the seat of the Franciscan province of St Jerome for Dalmatia in 1393. The choir rebuilding was completed by the mid-15th century with the construction of Giorgio da Sebenico's *podium* on the site of the presumed earlier railing.

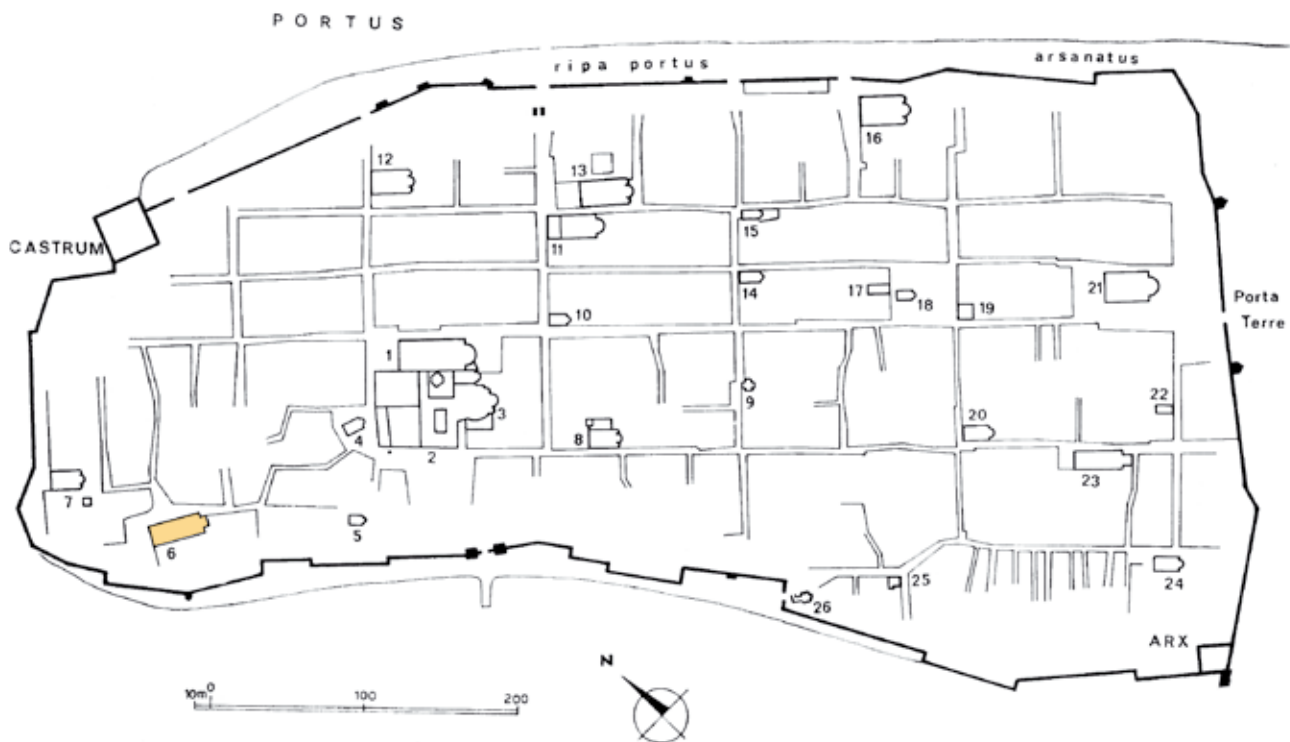
Keywords: Franciscans, monastery, church, sanctuary, choir, sacristy, chapel, cloister

Samostan Sv. Frane u Zadru sjedište je franjevačke Provincije sv. Jeronima u Dalmaciji, *Provincia sancti Hieronymi in Dalmatia*. Ona se proteže uz more i po otocima od Istre do Boke. Osnovana je 1393. godine kao nasljednica starije provincije, *Provincia Sclavoniae sancti Seraphini*, kako se zvala ta pokrajina u našim stranama tokom 13. i 14. stoljeća.² Sklop samostana nalazi se na zapadnome dijelu Grada u susjedstvu bivše benediktinske opatije Sv. Nikole. (sl. 1) Sastoji se od crkve, samostanskih krila i klaustra među njima te gospodarskog dvorišta i vrta. Crkva je na sjeveru kompleksa, a klaustar njoj po boku s juga. (sl. 2) Sklop je jedini srednjovjekovni redovnički kompleks, od njih desetak u Zadru, koji do danas čuva izvorni prostorni raspored. Ujedno, crkva slovi najstarijom zgradom gotičkog sloga u Dalmaciji. Podignuta je velikim dijelom zahvaljujući zalaganjima zadarskoga nadbiskupa Lovre Perijandera. Tokom srednjeg vijeka članovi važnih zadarskih patricijskih obitelji bili su sponzori u izgradnji crkve i njenih aneksa: Civalelli, Matafar, Varicassa, Detrico, Cedulini, Begna, Ciprianis, Fanfogna, ... Poviješću cjeline bavili su se donekle D. Farlati, D. Fabianich, C. F. Bianchi, L. Benevenia, G. Sabalich, V. Brunelli, C. Cecchelli, I. Petricioli i J. Velnić.³ O konzervatorskim radovima u sklopu do 1980. godine te o izvornome izgledu prvotnoga klaustra u njemu imao sam prilike i sâm pisati.⁴

Vrijeme gotike

Godine 1249. koludrice spomenutoga benediktinskog samostana Sv. Nikole darovale su vrt pored svoje opatije franjevačkim redovnicima za izgradnju njihova samostana.⁵ Vrt bijaše dug 33 m (22 koraka) i širok 19,50 m (13 koraka). U blizini se nalazio

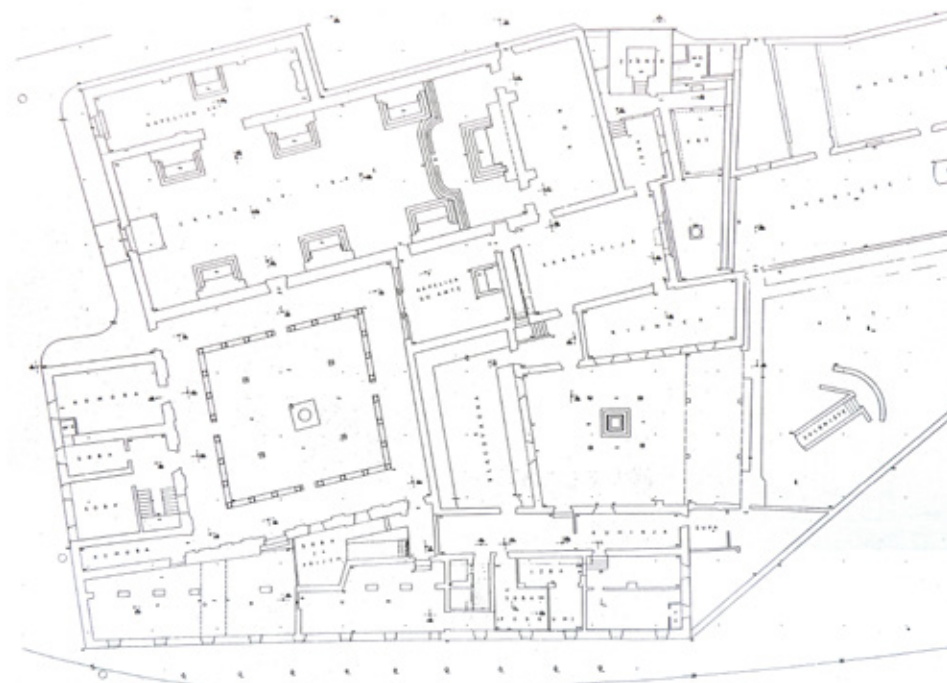
1.
Zadar u 15. stoljeću
(izvor: I. Petricioli)
Zadar in the 15th century

Zadar krajem XIII st.: 1. katedrala, 2. nadbiskupska palača, 3. Sv. Trojstvo, 4. Sv. Ilija, 5. Sv. Juraj, 6. Sv. Frane, 7. Sv. Nikola (približan položaj crkve), 8. Sv. Marija benediktinki (=minor=), 9. Sv. Vid, 10. Četrdeset mučenika, 11. Sv. Toma, 12. Sv. Dimitrije, 13. Sv. Krševan, 14. Sv. Spasitelj, 15. Sv. Petar Stari, 16. Sv. Marija Velika (svećenička), 17. Sv. Lovro, 18. Sv. Petar Novi, 19. gradska loža, 20. Sv. Mihovil, 21. Sv. Stjepan, 22. Sv. Marija »de bon gaudio« (približan položaj), 23. Sv. Platon (Dominik), 24. Sv. Silvestar, 25. Sv. Ivan (Nediljica), 26. Sv. Marija »de Pusterla« (Stomorica).

2.
Kompleks samostana sv. Frane u Zadru, prizemlje – stanje 1969. godine (izradio: V. Donassy)

Monastic complex of St Francis in Zadar, ground floor – the situation in 1969

navodno i hospicij Sv. Antuna opata te crkvice Sv. Jeronima.⁶ Podizanje franjevačkog sklopa svojim je nastojanjima znatno pomagao zadarski nadbiskup Lovre Perijander, stoga je bulom pape Aleksandra IV iz 1258. godine proglašen *braniteljem franjevaca*.⁷

Ključnu građevinu samostana tvori crkva Sv. Frane. Čini se da je posvećena 13. listopada 1280. godine.⁸ Taj je datum uklesan na pilonu, u koru iza glavnoga oltara, gdje stoji: ANNO · D(omi)NI · MCCLXXX · DIE · XIII · OCT(obris) · DEDICAT · BASILICAE · S · FRANCISCI · IADRAE.⁹ (sl. 3) Tu je uklesan u 17. st. kada je redovnički kor smješten iza glavnog oltara, građenog 1672. godine, ali očito je da natpis prenosi stariju predaju te svjedoči datum prvotne posvete i sam titular crkve. Općenito posvete bilježe trenutak u kome je neka građevina, ili njen dio, dovršena. To znači da je sama gradnja započela ranije, u ovom slučaju sigurno nekoliko desetljeća prije navedene godine. Naime, spomenuti nadbiskup navodi izgradnju samostana već 1249. godine.¹⁰ Međutim, zanimljivo je da građenje crkve traje i kasnije, sve do početka 14. stoljeća. O tome govori podatak koga donosi L. Benevenia, a odnosi se na ostavštinu Lovre Civallellija. On je 1304. godine odredio da se produži crkva i poveže s korom.¹¹ Zaista, na tijelu zgrade, na oplošju sjevernoga zida, prepo-

3.
Natpis s datumom 13. 10. 1280. uklesan u 17. stoljeću na pilonu u koru crkve (foto: P. Vežić)

Inscription with the date October 13, 1280 carved during the 17th century on a column in the church choir

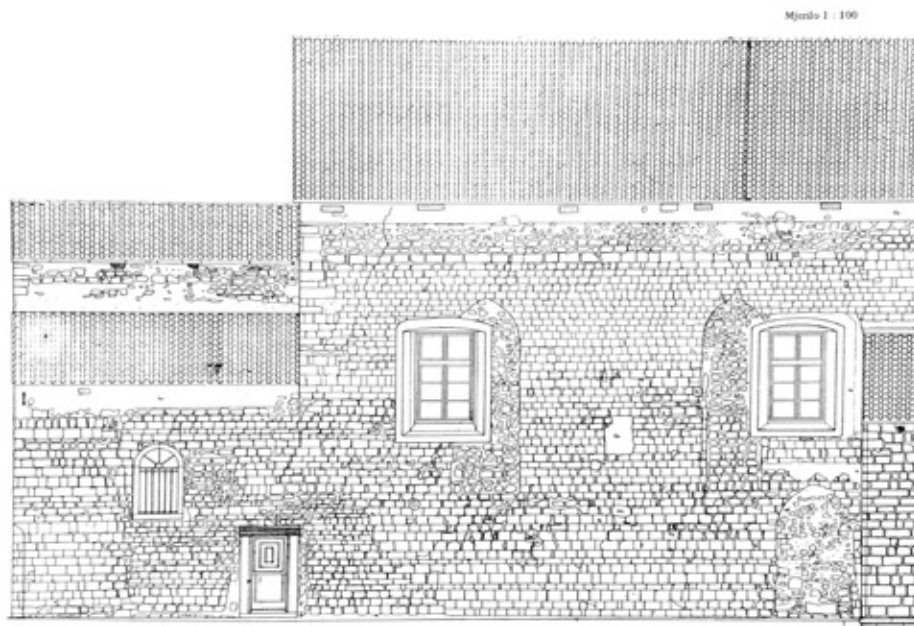

4.
Pogled na sjeverni zid crkve (foto:
P. Vežić)

View to the northern wall of the
church

5.
Fotogrametrijski crtež začelnoga
dijela sjevernoga zida crkve
(izradio: V. Donassy)

Photogrammetric drawing of the
rear section in the northern wall of
the church

znaju se dva donekle različita načina građenja. Oba pokazuju finu klesarsku tehniku, dobar zidarski slog s uredno obrađenim klesancima složenim u pravilne redove. Ipak, struktura začelne polovine zgrade malo je sitnija, bliža romaničkim uzorima, a struktura pročelne malo krupnija. To svjedoči da je crkva građena u dva maha. Prvo je zidana istočna polovina sa začeljem i apsidama te svetištem i redovničkim korom pred njima, a potom zapadna s naosom i pročeljem. Dovršenjem istočnog dijela svetište je zaista moglo biti posvećeno 1280. godine i već tada namijenjeno liturgijskim

službama. Pročelni dio, pak, gradio se i u prvim godinama 14. stoljeća.¹² (sl. 4) Zanimljivo je da se slična slojevitost građevine, razlika u načinu zidanja prednjeg i stražnjeg dijela zgrade, vidi i na oplošju bočnih zidova crkve Sv. Dominika u Zadru. Tamo je uvjetovana možda i uklapanjem starijih kuća u strukturu nove crkve.¹³

Arhitektonski oblik zgrade, od jednostavne prostorne organizacije do skromne arhitektonske plastike, svjedoči o primjeni karakterističnog tipa franjevačke ili dominikanske crkve 13. stoljeća. Taj tip je proizašao iz zasebnog načina života i rada tzv. prosjačkih zajednica i specifične propovjedničke liturgije koju su one provodile. Njihovu praksu pratili su i odgovarajući propisi pri izgradnji crkava. Tako papa Honorije III. pismom iz 1219. godine, na molbu samoga svetog Franje Asiškog, preporučuje biskupima da se franjevačke građevine trebaju odlikovati siromaštvom, a crkve moraju biti malene i skromne. Dapače, franjevački generalni kapitul iz 1220. godine donosi zabranu građenja svodova i lukova u crkvama, osim u apsidi.¹⁴ To je ponovljeno i na kapitolu iz 1260. godine, u francuskom gradu Narbonni, gdje su potvrđeni propisi o gradnji crkava. One (...) *ne smiju imati svodove koji odražavaju raskoš, osim u svetištu, zabranjuje se gradnja tornjeva i oslikanih prozora* (...) ¹⁵ Iz takve ideološke podloge proizašle su osobite tipološke odlike propovjedničke sakralne arhitekture koju karakterizira znatno izdužen jednobrodni prostor crkve s lađom i apsidom. Lađa je u osnovi izduženi pravokutnik. Krov nad njom u podgledu otvorena je drvena konstrukcija. Apsida je kvadratne ili pravokutne osnove, rijetko poligonalne, a natkriva je križnorebrasti svod. Tome tipu hrama odgovara i naša crkva.

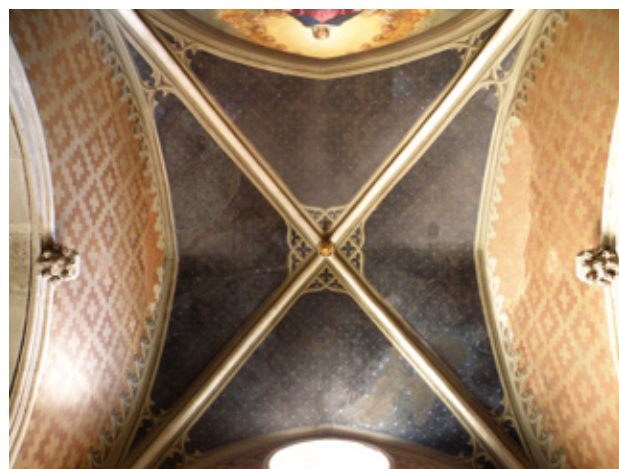
Spomenuta struktura na oplošju njena sjevernog zida pokazuje još jedan zanimljiv trag, a taj ukazuje na izvorni oblik začelnoga sklopa. Naime, u donjem dijelu na istočnoj strani zid seže u prostoru dalje od crte začelja. (sl. 5) Ta činjenica korespondira s rasporedom od tri lučna otvora u nutrini crkve, u njenom svetištu, gdje u donjoj zoni začelnoga zida stoji svojevrstan tribelon koji tri apside rastvara prema naosu. (sl. 6) Takav način otvaranja apsida prema lađi dobro je sačuvan u crkvi Sv. Franje u Puli¹⁶, ali i crkvi Sv. Dominika u Dubrovniku.¹⁷ Kod slično oblikovanih začelnih sklopova srednja apside veća je i viša od bočnih. Tako je bilo i u Zadru. Visoki križnorebrasti svod tu je sačuvan do danas, ali je razoreno bočno zide pod njim. (sl. 7) Kapele do glavne apsidge bile su znatno manje, u prostoru niže i kraće. Njihovi stražnji zidovi nažalost nisu očuvani. Porušeni su skupa s bočnim zidovima glavne apsidge kada je na njihovome mjestu u 17. stoljeću izgrađen novi redovnički kor smješten iza glavnog oltara podignutog 1672. godine. Oltar je prekrpio otvor srednje apsidge, njen slavoluk.¹⁸ Dva bočna luka sačuvana su slobodna u prostoru do

6.
Pogled na začelni zid crkve s lukovima nekadašnjih bočnih kapela uz glavnu apsidu crkve (foto: P. Vežić)

View to the rear wall of the church with the arches of former lateral chapels along the main apse

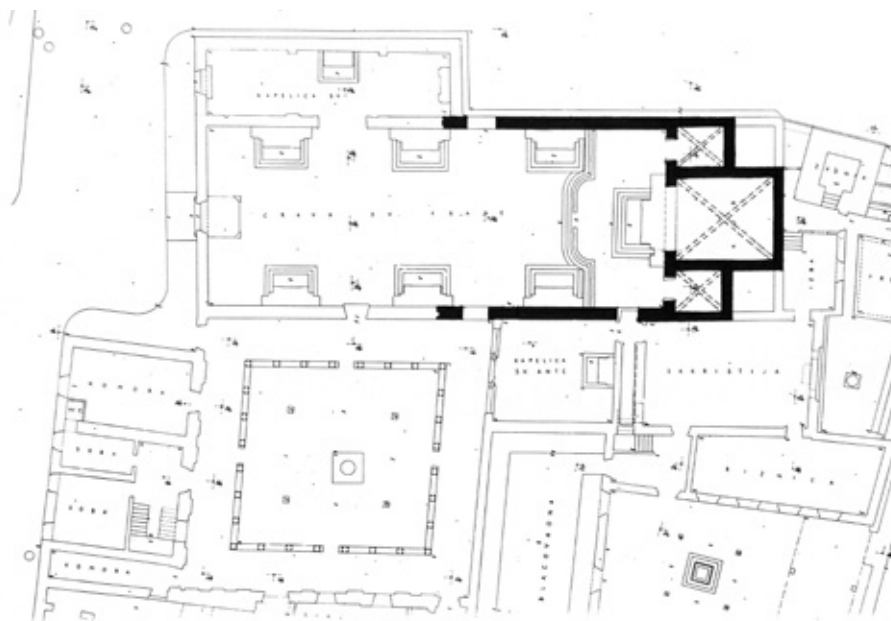
7.
Pogled na sačuvani križnorebrasti svod glavne apsidge (foto: P. Vežić)

View to the preserved cross-ribbed vault of the main apse

8.
Grafička rekonstrukcija tlocrta
začetne polovine crkve izgrađene
do 1280. godine (crtež: P. Vežić)

Graphic reconstruction of the
ground plan, the rear half of the
church, built before 1280

0 10m

9.
Usporedni crtež tlocrta crkava
San Domenico u Cortoni,
San Domenico u Arezzu i *San*
Francesco u Trevi, sve tri su iz 13.
stoljeća (crtež: P. Vežić)

Comparative drawing of the ground
plans: churches of *San Domenico* in
Cortona, *San Domenico* in Arezzo,
and *San Francesco* in Trevi, all from
the 13th century

danas, ali kapele iza njih nisu. Ipak, spomenuti produžetak sjevernog zida (a zacijelo je sačuvan i onaj na južnome), skupa s dva bočna luka neupitno govore o izvornom rješenju začetne strane crkve Sv. Frane.¹⁹ (sl. 8)

Takvo rješenje poznato je na nekolicini umbrijskih, venetskih i istarskih propovjedničkih crkava 13. stoljeća. Sv. Frane u Zadru jedini je primjer takve artikulacije u redovničkoj arhitekturi Dalmacije.²⁰ Među umbrijskima osobito su dobre analogije crkva *San Domenico* u Cortoni, iz druge polovine 13. stoljeća, i crkva *San Domenico* u Arezzu iz 13. stoljeća. Uz naglašenu izduženost lađe karakterizira ih činjenica da je raspon lađe jednak ukupnoj širini triju apsida u svetištu. Tu odliku ima i crkva *San Francesco* u gradu Trevi koja je podignuta prije 1285. godine. Međutim, glavna apsida u njoj poligonalna je na svom začelju. (sl. 9) Među venetskim usporedbama srodne odlike s njom imaju dvije crkve u Padovi: *Santa Maria dei Servi* i *Chiesa degli Eremitani*. Potonja je podignuta prije 1281. godine. Obje imaju glavnu apsidu s poligonalnim začeljem. No, njima su po bokovnim dvotravejne kapele. Za razliku od njih crkva *Santa Giustina* u mjestu Monselice, koja nije redovnička, ima začelni sklop oblikovan poput onoga na crkvama Sv. Dominika u Cortoni i Arezzu. Podignuta je tijekom trećeg desetljeća 13. stoljeća. Na svoj način anticipira srodna rješenja na začelju jednobrodnih crkava uopće. (sl. 10) Već istarski primjeri: crkva Sv. Frančiška u Kopru i crkva Sv. Franje u Puli, jedna i druga iz druge polovine 13. stoljeća, pokazuju važnu razliku. Začetni sklop na njima svojom je ukupnom mjerom širi od raspona lađe što je originalna inačica u cijeloj skupini tretiranih građevina.²¹ (sl. 11)

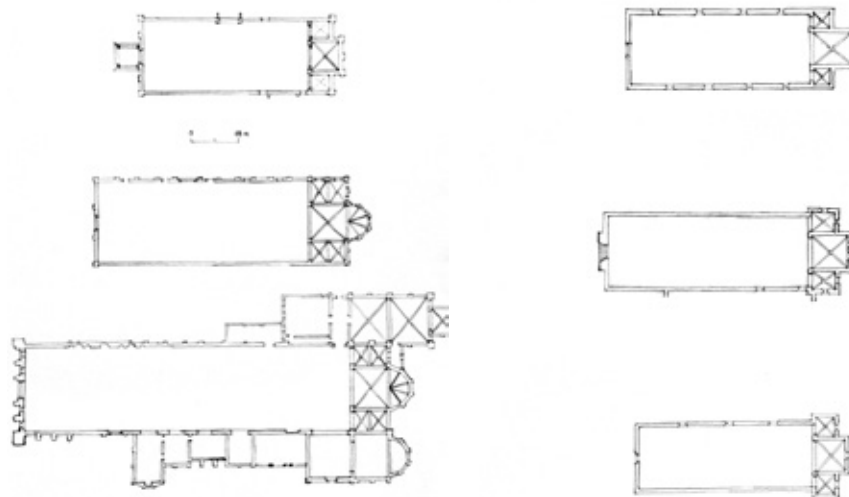
Dakle, po svom izvornom obliku crkva Sv. Frane jednobrodni je hram izduženog tlocrta s tri apsida istaknute u prostoru na začelnoj strani. Od pročelja do začelja duga je 32 m, a široka 13,5 m. Na tu se osnovu nadovezuju tri spomenute apsida. Srednja je veća i viša od bočnih. U osnovi je pravokutna, natkrivena križnorebrastim svodom. Pod njim je na začelnom zidu apsida kružni prozor, rozeta. Bočne kapele su u osnovi kvadratne. Zacijelo bijahu natkrivene također križnorebrastim svodom. Na ostatku bočnoga zida sjeverne kapele nazire se mjesto omanjeg izvornog prozora. U nutrini crkve apsida su prema lađi otvorene svaka sa svojim lukom. Oni na bočnim kapelama sačuvani su do danas. Uži su i niži od srednjega. Imaju oblik prolaza nadvijenog prelomljenim gotičkim lukom. Pod njegovim su petama jedno-

10.

Usporedni crtež tlocrta crkava *Santa Giustina*, Monselice te *Santa Maria dei Servi* i *Chiesa degli Eremitani* u Padovi, sve tri su iz 13. stoljeća (crtež: P. Vežić)

Comparative drawing of the ground plans: churches of *Santa Giustina* in Monselice, *Santa Maria dei Servi* and *Chiesa degli Eremitani* in Padua, all from the 13th century

11.

Usporedni crtež tlocrta crkve Sv. Frane u Zadru te crkava Sv. Frančiška u Kopru i Sv. Franje u Puli, sve su tri iz 13. stoljeća (crtež: P. Vežić)

Comparative drawing of the ground plans: churches of St Francis in Zadar, St Francis in Koper, and St Francis in Pula, all from the 13th century

stavno profilirani imposti. Nisu poznati titulari kojima su bile posvećene te kapele. Srednji luk, širok i visok slavoluk glavne apside, do danas je zastrt zaidom uz koji je s prednje strane prigraden spomenuti oltar iz 1672. godine, a na stražnjoj je plohi slika *Apoteoza mrtve supruge*, ulje na žbuci što je 1861. godine izradio zadarski slikar Franjo Salghetti Drioli.²² Oba uzdužna zida crkvene lađe u gornjoj su zoni providena s četiri prozora, četiri visoke monofore. (sl. 12) Većina među njima restaurirana je temeljem autentičnih tragova i analogija sa sačuvanih monofora. Međusobno su odvojene jedna od druge širokim zidnim plohamama. To svjedoči o još uvijek izraženom romaničkom načinu građenja i rastvaranja zidnih ploha. Prozori su relativno uski s ljevkastim proširenjem bočnih stranica s vanjske i unutrašnje strane zida te nadvijeni gotičkim slomljenim lukom. Bočne stranice oblikuju krupni fino obrađeni klesanci koji prema svijetlom otvoru imaju istaknuti profil za prislanjanje prozorske stola-

12.

Restaurirane monofore na sjevernome zidu crkve (foto: P. Vežić)

Restored single-light windows in the northern wall of the church

13.
Tragovi bočnog portala na sjevernome zidu crkve (foto: P. Vežić)

Traces of a side portal in the northern wall of the church

14.
Bifora na pročelju crkve (foto: P. Vežić)

Mullioned window in the main façade of the church

rije. Pod lunetom profil se izvija u tzv. uha koja u vrhu svijetlog otvora na prozoru tvore trilobatnu formu. U donjoj zoni, približno na sredini crkve, oba uzdužna zida imaju bočne ulaze, vrata s gotičkim lukom, koja su na sjevernoj strani vodila prema vanjskom slobodnom prostoru, a na južnoj prema klausturu. Okviri vrata odavno nisu sačuvani, ali jesu njihovi građevinski otvori. (sl. 13) Posred pročelja u njegovoj srednjoj zoni nalazi se visoki prozor u obliku elegantne bifore građene istom tehnikom kao što su i opisane monofore. Pod lunetom restaurirana rozeta oslonjena je na uske lukove u vrhu bifore. Nosi ih visoki stupić koji po sredini biforu dijeli u dvije monofore. (sl. 14) Široka platna zida s lijeve i desne strane rastvarali su maleni prozori nepoznatog oblika, zapisani tek u povijesnoj građi kao *pichole finestre*.²³ Glavna vrata na pročelju nisu sačuvana. Današnji portal, zapravo su vrata iz 18. stoljeća. Izgrađena su podno bifore u osi crkve. Međutim, s njihove južne strane nalazi se otisak nekog starijeg otvora koji ukazuje na dovratnik s lukom. U odnosu na os crkve taj je asimetrično postavljen. Ukoliko je riječ o tragu prvotnog portala, onda njegova asimetričnost otvara mogućnost za pretpostavku o dvostrukim vratima. Na prvi pogled to se čini neuvjerljivim. No, upravo takav portal nalazi se na crkvi Sv. Frane u Asissu²⁴, a kako i tipološke odlike zadarske crkve, makar na razini tlocrta, najviše ukazuju na umbrijske paralele to se i mogućnost o sličnom obliku portala ne čini nemogućom već ukazuje na potrebu dodatnih istraživanja. U vrhu pročelja nalazi se kružni otvor, a lijevo i desno podno njega naziru se tragovi nečega što se nekad nalazilo podno zabata možda kao ukras koji nije sačuvan, patere npr. Međutim, sačuvani su tragovi zabata na pročelju i začelju. Oni su u izvornome obliku crkve bili znatno viši i strmiji od sadašnjih. K tome, bili su u prostoru istaknuti iznad kosina krova. (sl. 15) Iz začelnog zabata izdizao se i zvonik u obliku preslice sa zvonom. Razoren je gromom 1839. godine, ali je srećom prije toga zabilježen na crtežima Grada iz 18. i 19. stoljeća.²⁵ Sa zvonika potječe još uvijek sačuvano zvono koga su 1328. godine izradili majstori Belo i Vevencije. O tome svjedoči natpis izliven na samom zvonu: + MAGISTER · BELO · ET · VEVENCIUS · ME · FECIT · ANNO · DNI · M · C · C · C · X · X · VIII · CHE · DIO · VENE · I · S · MARIA ·.²⁶ Natpis dokumentira vrije-

15.
Fotogrametrijski crtež pročelja crkve (izradio: V. Donassy)

Photogrammetric drawing of the main façade of the church

me konačnog dovršenja svih radova na izgradnji crkve. Izvorna krovna konstrukcija vjerojatno je bila visulja. Međutim, potkraj 14. i tijekom 15. stoljeća neke su zadarske crkve stekle krovnu građu s podgledom u obliku trilobalnog stropa, tzv. brodske kobilice, te pokrov složen od olovnih limova.²⁷ Za takav pokrov na crkvi Sv. Frane, svojom je oporukom iz 1387. godine Magdalena, supruga Danijela Varikaša, namijenila 200 dukata. Stoljeće potom novi je pokrov postavljen i 1488. godine.²⁸ Krov je zabilježen na crtežu Zadra s početka 18. stoljeća.²⁹ Demontiran je 1779. godine kada je olovo prodano u Veneciju i kada je izgrađen današnji krov crkve.³⁰

U nutrini crkve lađa je pregradom kora bila podijeljena na prednji prostor namijenjen vjernicima, *naos*, i stražnji namijenjen redovnicima, *chorus*, u ovom slučaju redovničkom koru. Iz vanjskog prostora izravno u kor vodila su vrata na bočnim zidovima. Jedna i druga sačuvana su tek u spomenutim tragovima. Sjeverna vode iz slobodnog gradskog prostora, iz ulice po boku crkve, a južna iz zatvorenog samostanskog, iz klaustura. Prvotna pregrada nije sačuvana ni u materijalnim ostacima ni u arhivskim izvorima. Ipak, valja pretpostaviti da je već u 14. stoljeću postojala, kao što se u to doba i u crkvi Sv. Dominika u Zadru nalazio *ballatorij*.³¹ Iza te pregrade stajale su korske klupe koje je 1394. godine izgradio Ivan Jakovljević, mletački rezbar rodnom iz toskanskoga grada Borgo San Sepolcro. Sjedala su bila složena u dva reda sa sjeverne i dva reda s južne strane kora. Na svakoj strani jedan je red bio visok, onaj do zida, a drugi nizak. U svakom redu bilo je čini se petnaestak sjedala, ukupno njih šezdesetak. To govori o približnoj veličini fratarske zajednice na prijelazu 14. u 15. stoljeće. (sl. 17) Uz sve likovne vrijednosti na sjedalima posebno valja izdvojiti grbove zadarske patricijske porodice Matafaris koja bijaše prisno vezana uz samostan, uz ostalo i kao donator pri izradi korskih sjedala.³² Namještaju kora pripadali su također stalci za nošenje antifonara i graduala, velikih iluminiranih knjiga za zajedničko čitanje i pjevanje redovnika pri liturgiji.³³ Nažalost, nisu sačuvani, ali su s klupama zacijelo pripadali istom programu uređenja kora u 14. i 15. stoljeću. Njemu valja pripisati i dva vrijedna drvena kipa koja predstavljaju kompoziciju *Navještenja*, lik Bogorodice i lik arhanđela Gabrijela. Čini se da ih je samostanu poklonio izvjesni

16.
Grafička rekonstrukcija tlocrta crkve izgrađene do 1304. godine (crtež: P. Vežić)

Graphic reconstruction of the ground plan, church built before 1304

17.
Grafička rekonstrukcija tlocrta crkve izgrađene do 1449. godine (crtež: P. Vežić)

Graphic reconstruction of the ground plan, church built before 1449

Francolus de Portinaris, a preneseni su u crkvu 22. travnja 1408. godine, uz veliku svečanost, upravo procesiju Gradom s učešćem nadbiskupa, cijelog klera i mnogih građana te uz pjesmu i svirku crkvenih skladbi, *cum magnis cantionibus ecclesiasticis et musicis instrumentis*.³⁴ Možda ih je najlogičnije povezivati s ciborijem koji bijaše napravljen od drva i pozlaćen.³⁵ Postavljen je nad glavnim oltarom 1417. godine, a taj bijaše posvećen sv. Antunu Padovanskom.³⁶ Iza njega, u dubini glavne apside, nalazio se poliptih koga je za veliki oltar 1432. godine izradio rezbar Petar de Riboldis iz Brianze, *pallam ponendam ad altare maius*.³⁷ Desetak godina kasnije tu su se, s desne strane oltara, našle još i orgulje, djelo mletačkoga orguljara Marka degli Organi.³⁸ Tako do 1443. godine bijaše do kraja uređeno svetište u crkvi.

Međutim, već 1444. godine fratri su od Jurja Dalmatinca naručili novi *podium* ispred kora, vjerojato na mjestu pretpostavljene starije pregrade. Novu je Dalmatinac gradio do 1449. godine. Sastojala se od konstrukcije slobodne u prostoru, postavljene poprijeko lađe, od jednoga do drugog bočnog zida, *in medio ecclesiae*. Imala je tri luka, ili bolje rečeno tri niše (tri kapele, *tres Cappelas lapideas*, kako stoji u ugovoru o izgradnji, *podium cum tribus Capellis siue cuuis*).³⁹ Nad njima je bio podest zacijelo s propovjedaonicama. Čini se da je bila široka oko jednog metra. Naime, tek tolika je širina prostora između bočnog portala na sjevernom zidu te istočne arkade na kasnije prigradenoj kapeli Detrico koja se sa svojim lukovima otvarala prema crkvi zacijelo do tog *podiuma*. Nažalost, ništa od njega nije sačuvano, osim možda samo ostaci temelja ispod poda. (sl. 17) O pregradi svjedoči tek spomenuti ugovor, ali i dvije kamene konzole ukrašene akantusovim listovima razigrane forme slične upravo jurjevskim kapitelima. Uz konzole su i dijelovi starijih arkada. Oni su u segmentima naknadno ugrađeni u nove široke lukove podno svoda glavne apside preuređene u barokni kor iza glavnog oltara u crkvi. Konzole i segmente arkada I. Petricioli pripisao je arhitekturi Jurjeve pregrade.⁴⁰ (sl. 18)

Sakristija je podignuta 1304. godine *u vrijeme kada je produžena crkva*.⁴¹ Izgrađena je s južne strane po boku kora. U povijesti je ostala zabilježena kao prostor u kome je zaključen *Zadarski mir*, poznati ugovor koji je potpisan 18. veljače 1358. godine, *in sacristia ecclesie sue*, te u prisutnosti hrvatsko-ugarskoga kralja Ludovika Anžuvinskog i poslanika Mletačke Republike, kako o svemu tome svjedoči tekst ugovora.⁴² No, čini se da je potkraj 14. stoljeća opsežno preuređena i to o trošku spomenute porodice Matafar po kojoj bijaše potom i nazivana njihovim imenom, *kapela Matafar*.⁴³ Izgleda da je tada velikim lukom posred prostora podijeljena u dva traveja.⁴⁴ (Takvu podjelu stekla je krajem 14. st. i sakristija zadarske katedrale. Tamo

18.
Konzola i segmenti lukova s *podiuma* ugrađeni naknadno u arkade pod svodom glavne apside (foto: P. Vežić)

Corbel and segments of arches from the *podium*, subsequently built into the arcades under the vault of the main apse

je svećenik Luka Ivanov izgradio dva gotička križnorebrasta svoda s pojasnicom među njima. O tome svjedoči ugovor iz 1398. godine.⁴⁵⁾ Zahvat kod franjevaca valja dovesti u vezu s opsežnim programom uređenja svetišta i kora s novim sjedalima, a možda i sa samim statusom koji su crkva i samostan stekli osnivanjem Provincije sv. Jeronima 1393. godine.

Međutim, povijesni izvori svjedoče da je sakristija bila ujedno i kapela posvećena sv. Ludoviku, biskupu iz Toulousa i osnivaču trećega franjevačkog reda.⁴⁶ Njegov lik prikazan je na medaljonu emajliranog raspela iz 14. st., kao i na stranici spomenutih korskih sjedala.⁴⁷ To ukazuje na znatno poštivanje toga sveca u crkvi Sv. Frane što je možda i bio razlog odabiru mjesta za potpisivanje spomenutoga *Zadarskog mira*.⁴⁸ No, sakristija bijaše posvećena i kultu Nevine dječice. O tome govori bilješka iz obiteljskog arhiva Matafarijevih. Ona svjedoči o grobu Jakova de Cesanisa admirala kralja Ludovika Anžuvina. Za grob se kaže da je *in yesia de san Francischo deli frati minori in la capella de inocenti*.⁴⁹ Natpis na grobu spominjao je admiralove zasluge u borbi Zadrana protiv Mlečana pa ga je kasnije dao otući mletački knez u Zadru Ivan Loredan, 1443. godine. U kapeli se nalazio i oltar Nevine dječice. U vizitaciji iz 1579. godine naveo ga je biskup A. Valier.⁵⁰

Sakristije su općenito često bile posvećene nekome svecu ili svetici te su funkcionirale i kao zasebne kapele. Tako povijesni izvori sakristiju do katedrale u Zadru navode kao kapelu, čak crkvu(!) Sv. Barbare, *ecclesia sive capella Sancte Barbare*, kako je navodi jedan dokumenat iz 1398. godine, ili, pak, drugi iz 1448. godine *in capella s. Barbare, quae est Sacristia Ecclesiae Metropolotanae s. Anastasiae*.⁵¹ Sakristija u samostanu Sv. Platona, pak, bila je ujedno kapela Sv. Katarine i Sv. Jelene.⁵²

K tome, u sakristiji crkve Sv. Frane u Zadru redovito su se odvijala zasjedanja franjevačkog kapitula pa je ona ujedno bila i kapitularna dvorana, *capella sancti Ludovici ubi solet capitulum congregari*, kako to navodi isprava iz 1384. godine.⁵³ Sakristije su i inače služile kao prostori za važne skupove, posebno u samostanima za redovničke kapitule, ili u episkopalnim kompleksima za kanoničke kapitule.⁵⁴

Neke sakristije bile su komunalnim statutom registrirane kao mjesta za čuvanje općinskih isprava. Među ostalima to je bila i sakristija u samostanu Sv. Frane. *Zadarski statut* uz nju navodi još četiri sakristije u kojima se, osim u komori općinskog

19.
Konzola prvotnoga klaustra u samostanu (foto: P. Vežić)

Corbel from the original cloister at the monastery

20.
Konzola prvotnoga klaustra u samostanu (foto: P. Vežić)

Corbel from the original cloister at the monastery

21.
Konzola na sjevernom zidu crkve, pod krovom kapele Detrico (foto: P. Vežić)

Corbel in the northern wall of the church, under the roof of the Detrico chapel

prokuratora, trebalo čuvati oporuke. Sve su u samostanima. Dakle, osim uz crkvu Sv. Frane također uz crkvu Sv. Platona, uz crkvu Sv. Nikole i uz crkvu Sv. Marije Male, te uz crkvu Sv. Marije *de Melta*. Samo se potonja nalazila ispred gradskih zidina, na području obzidanoga predgrađa, srednjovjekovnoga Varoša.⁵⁵

U arhivu samostana Sv. Frane postoji podatak i o spomenutoj kapeli Sv. Jeronima koja bijaše obnovljena 1406. godine i navodno povezana s crkvom *u obliku triju kapela (unita alla chiesa in figura di tre cappelle)*, kako stoji u tome izvoru.⁵⁶

Samostanska krila u donjim zonama zidova čuvaju materijalne ostatke prvotnoga ziđa pa time i samu matricu izvornog rasporeda građevina u vremenu izgradnje samostana. Čini se da je refektorij od početka bio u istočnome krilu, prislonjen uz kapitularnu dvoranu. Stoga i kuhinju s gospodarskim dijelom vezanim uz njega valja pretpostavljati na jugoistočnoj strani kompleksa. Južno krilo bilo je uz gradske zidine, prvotno zacijelo odvojeno od njih, ali se tijekom vremena proširilo. Stječe se dojam da je s gradnjom renesansnih bastiona uz samostan Sv. Frane, te s preuređivanjima njegova sklopa tijekom 16. stoljeća, došlo do proširenja krila koje je vjerojatno tek tada „sjelo” na romaničke gradske zidine. Prizemne prostorije južnoga i zapadanog krila bile su namijenjene najviše gospodarskim funkcijama, a katovi redovničkim sobama, *dormitorij*. Ništa potanje nije moguće reći o stambenim krilima. Međutim, konzolice za drvenu krovnu konstrukciju trijemova prvotnog klaustra iz 14. stoljeća, ugrađene u ziđu crkve i samostanskih krila, svjedoče da su oni tada već bili izgrađeni. Dakle, svjedoče o prvotnom obliku cjeline franjevačkog kompleksa.

Prema tome, klaustar je i danas sačuvan u izvornoj dispoziciji i tlocrtnoj veličini iz 14. stoljeća. U osnovi je donekle nepravilan, romboidan. Na sve četiri strane imao je trijemove. Pod onim do crkve, u debljini njena južnog zida, nalaze se tri naknadno zazidane niše s otvorima prema klaustru, tri nekadašnje vanjske ispovijedaonice. (Slične se nalaze i u klaustru samostana Sv. Duje u Kraju na Pašmanu.) Iznad prvotnih trijemova bila je drvena krovna konstrukcija oslonjena na spomenute kamene konzole. Izgorjela je u požaru 1476. godine kada je stradao prvotni klaustar.⁵⁷ Njegovi arhitektonski elementi potom su raznešeni. Jedan dio dospio je u klaustar franjevačkog samostana Sv. Jeronima na Ugljanu.⁵⁸ Međutim, spomenute konzole raspoređene na ziđu crkve i samostanskih krila u Zadru sačuvane su do danas *in situ* i svjedoče o klaustru. Otkrivene su u nasipu iznad svodova renesansnih trijemova uz južni i zapadni zid dvorišta. (sl. 19) Imaju jednostavnu profilaciju s izmjenom konkavnih i konveksnih oblina na čeonj stranici. (sl. 20) Jedna je oblikovana u liku lavlje glave. Nalazi se na sjevernom zidu crkve, pod krovom kapele

Detrico koja bijaše prigradna uz crkvu oko 1480. godine. Fizionomiju glave karakteriziraju zaobljeni obrazi i dugi nos te izbuljene bademaste oči. Posred kružne šarenice uklesane su rupičaste zjenice. Usta su malo razjapljena, a u njima se vide šiljasti zubi. Pod nosom su brkovi savijeni visoko prema gore.⁵⁹ Gornji dio glave prekrivaju kratki i gusti pramenovi grive koja se spušta preko čela. Nad glavom je ravni profil abakusa. (sl. 21)

Iz samostana Sv. Frane potječe široki košarasti kapitel na kome četiri trapezaste stranice zatvaraju oblik naopako okrenute krnje piramide.⁶⁰ Na stranicama se u reljefu ponavlja isti motiv. U gornjoj je zoni par međusobno leđima okrenutih izmišljenih ptica s vratovima opletenim prutovima lozice, tordiranim poput užeta i listom u sredini među njima. Ostali listovi nalaze se na vanjskim krajevima prutova. U donjoj su zoni dva para međusobno leđima okrenutih istih ptica. Sve one imaju relativno kratko tijelo i duge vratove, prekrivene fino modeliranim perjem i krilima. Pera po tijelu i vratu imaju pravilan raspored te jezičasti oblik s prutićem po sredini. Doimlju se kao ljuške. Likove ptica karakterizira oveća glava bez kljuna. Oblikovana je poput glave zmaja, s bademastim očima bez zjenica i obrva, sa šiljastim ušima, te parom tvrdo modeliranih nogu s raširenim kandžama. U vrhu košare je ravni profil abakusa, a podno nje tordirani profil torusa. Stilske odlike govore o kasnoromaničkoj kamenoj plastici. (sl. 22)

Pod kapitelom očito se nalazio kvaderasti pilastar. Zacijelo je bio srodan s onim u sjeveroistočnome kutu ugljanskoga klaustra.⁶¹ (sl. 23) Karakteriziraju ga uski ugaoni stupići na uglovima bloka. Imaju osmerostrani oblik te zonu baze i zonu kapitela oblikovanu u formi šiljastoga lista. Čini se da je veći broj arhitektonskih elemenata iz zadarskoga klaustra u zadnjoj trećini 15. stoljeća, ili u prvoj 16. stoljeća, prenešen u klaustar ugljanskoga samostana, o čemu će još biti riječi.

Međutim, znatnu sličnost u modelaciji prutova i listova lozice na opisanom kapitelu pokazuju srodni ornamenti na stranicama glavice otkrivene u samostanu Sv. Marije Male u Zadru te izložene u Narodnom muzeju. Na njoj su prutovi također zavijeni poput užeta, a opću sličnost u formi imaju i listovi. Između prutova i listova nalazi se prsten s nizom sitnih svrdlom ukopanih rupica. U vrhu je ravni profil

22.

Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti, kapitel iz samostana Sv. Frane (foto: P. Vežić)

Zadar, Permanent Collection of Sacral Art, capital from the monastery of St Francis

23.

Ugljan, pilastar u klastru samostana Sv. Jeronima (foto: P. Vežić)

Ugljan, pillar in the cloister at the monastery of St Jerome

24.
Zadar, Narodni muzej, kapitel iz samostana Sv. Marije Male (foto: P. Vežić)
Zadar, National Museum, capital from the monastery of St Mary Minor

25.
Ugljan, klaustar u samostanu Sv. Jeronima, kapitel s prućem i listovima lozice (foto: P. Vežić)

Ugljan, cloister at the monastery of St Jerome, capital with wicker and grapevine foliage

abakusa, a u dnu obli profil torusa. On ocrta obris složenog stupa, upravo snopa s ugaonim stupićima. Dakle, pod tim kapitelom nalazio se stup u biti sličan spomenutom pilastru, ali promjerom znatno uži od njega. (sl. 24)

Srodne stilske odlike, posebno u formi i modelaciji listova lozice, čak s rupičastim prstenom podno njih, ima i jedan kapitel iz ugljanskoga klaustara, njegova jugoistočnog kuta.⁶² (sl. 25) Doduše, pruće na njegovim stranicama nije tordirano, a ornamentat je u cjelini složeniji. U zoni abakusa nizovi su palmeta, a među njima, po sredini i na uglovima, male lavlje glave koje u figuraciji pokazuju srodnost s lavljom glavom na spomenutoj konzoli u Zadru, posebno u izbuljenim bademastim očima i lučno nadvijenim obrvama. Pri dnu kapitela obli je profil kružnoga torusa, a pod njim se nalazi jednostavni okrugli stupić. S tom su glavicom u formi i dimenzijama srodna još dva kapitela. Jedan se nalazi također u ugljanskome klaustaru, u jugozapadnome kutu, a drugi je izložen u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru. Osnovna forma svih triju podsjeća na obrnuto postavljenu četverostranu krnju piramidu.

Dakle, sve četiri stranice drugoga ugljanskoga kapitela oblikuje po jedan lik anđela.⁶³ Svaki je odjeven u togu koja naborima te širokim pojasom i okovratnikom ukazuje na bizantsku odoru. Anđeo u desnoj ruci drži ljiljanov cvijet, a u lijevoj disk na kome je u plitkome reljefu prikazano Sveto brdo sa Svetim križem na vrhu. Lice anđela karakteriziraju obli obrazi s visoko podignutim arkadama obrva pod kojima su izbuljene bademaste oči. Modeliranje kose uz vrat i glavu podsjeća na pramenove grive sa spomenute lavlje glave. Konačno, anđeli sa svojim široko raskriljenim krilima oblikuju piramidalnu formu kapitela. Na njima su fino klesana duga ravna pera uzduž krila i kratka u njegovu vrhu. Potonja su pravilno složena u nizove poput ljusaka. (sl. 26) Slično su modelirana i pera na krilima četiriju likova orlova koji tvore treći srodan kapitel, onaj u Stalnoj izložbi.⁶⁴ Na njemu je fino formiran krupni volumen obloga tijela ptice posve prekrivene perjem koje se doimlje poput oklopa od pravilno raspoređenih skvama. Likove orlova karakteriziraju široko raskriljena krila te oštri kljun i pogled i tvrdo oblikovane snažne noge s raširenim kandžama, klesane poput onih na pticama s kapitela iz samostana Sv. Frane. (sl. 27)

U Stalnoj izložbi nalazi se i kapitel na kome stranice formiraju po tri zmaja prepletanih repova. Dva su međusobno leđima okrenuta, a treći se nalazi u sredini između njih. Glava mu je u zoni abakusa. Na glavama zmajevi imaju duge šiljaste uši, a imali su i duge njuške, ali su one naknadno otučene. Sačuvani su stražnji dijelovi s

26.

Ugljan, klaustar u samostanu Sv. Jeronima, kapitel s likovima četiriju anđela (foto: P. Vežić)

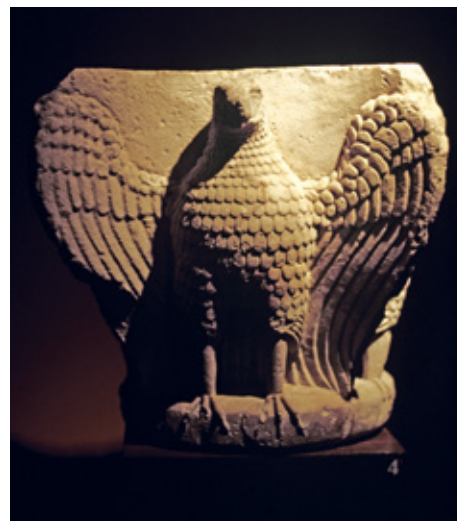
Ugljan, cloister at the monastery of St Jerome, capital with four angel figures

27.

Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti, kapitel s likovima četiriju orlova (foto: P. Vežić)

Zadar, Permanent Collection of Sacral Art, capital with four eagles

28.

Zadar, Stalna izložba crkvene umjetnosti, kapitel s likovima zmajeva (foto: P. Vežić)

Zadar, Permanent Collection of Sacral Art, capital with dragons

29.

Ugljan, klaustar u samostanu Sv. Jeronima, baza stupića (foto: P. Vežić)

Ugljan, cloister at the monastery of St Jerome, pillar base

jakim donjim vilicama te bademastim očima bez zjenica i obrva. Traka s nizom rupica, slična rupičastim prstenima pod spomenutim listovima lozice, odvaja krila od tijela zmajevih. Ona su prekrivena ljuskama koje podsjećaju na one s opisanih ptica, ali ljuske nisu jezičaste već su trokutaste. (sl. 28)

U cjelini, svi opisani kapiteli imaju donekle sličnu osnovnu formu i dimenzije te naglašeno srodne kasnoromaničke stilske odlike pa je opravdano tumačiti ih arhitektonskim elementima nastalim u jednome vremenu za isti prostor, vjerojatno trijemove prvotnoga klaustara u zadarskome samostanu. Kapitel koji zasigurno potječe iz njega očito je stajao nad kvaderastim pilastrom, dok su ostali stajali na stupićima kružnoga presjeka. Pod njima su bile baze srodne u obliku s jednom koja se nalazi na južnome trijemu ugljanskoga klaustara. Radi se o gotovo klasičnoj profilaciji s kvadratnom plintom, dva torusa i trohilusom među njima. Na trokutima plinte uz donji torus nalazi se po jedna kugla što stilski bazu potvrđuje kao srednjovjekovnu tvorevinu. (sl. 29)

Za razliku od opisanoga piramidalnog tipa glavica, drugi tip kapitela i stupića čine impost-kapiteli s oktogonalnim stupićima kakvi se također nalaze u trijemovima

30.
Ugljan, klaustar u samostanu Sv. Jeronima, impost-kapitel (foto: P. Vežić)

Ugljan, cloister at the monastery of St Jerome, impost-capital

31.
Ugljan, klaustar u samostanu Sv. Jeronima, impost-kapitel s likovima triju riba (foto: P. Vežić)

Ugljan, cloister at the monastery of St Jerome, impost-capital with three fishes

32.
Zadar, Narodni muzej, kapitel s likom sv. Krševana (foto: P. Vežić)

Zadar, National Museum, capital with St Chrysogonus

ugljanskoga klaustara. Jedan je u južnome trijemu. Posve je jednostavan. Tvore ga dva sučelice postavljena mesnata sabljasta lista, u vrhu snažno povijena, slična listovima agave. Ponad njih tanki je profil abakusa, a pri dnu se nalazi oktogonalni torus. (sl. 30) Istoga je oblika i kapitel u sjevernome trijemu. Zanimljiv je posebno stoga što na bočnim stranicama ima u reljefu izrađen simbol Sv. Trojstva.⁶⁵ Tvore ga tijela triju riba zrakasto raspoređenih uokolo jedne glave. Tijela su narativno prikazana, obla i prekrivena gusto poredanim ljuskama te s uskim trbušnim perajama i širokim repom. Okruglo oko posred glave podjednako odgovara liku svake ribe. (sl. 31) Istoga je oblika i treći takav kapitel, izložen u Narodnome muzeju u Zadru. Na njegovim bočnim stranama u plitkome reljefu prikazan je lik zadarskoga zaštitnika, sv. Krševana na konju.⁶⁶ Pri dnu kapitela zacijelo je bio oktogonalni torus, ali nije sačuvan. (sl. 32)

S nešto manje sigurnosti, ali radi činjenice da se dva od navedena tri impost-kapitela nalaze u trijemovima ugljanskoga klaustara, čini se mogućim pretpostaviti da su i oni nastali u istome vremenu za namjenu u istome prostoru kao grupa prethodnih kapitela. Stilske srodnosti među glavicama jedne i druge grupe, pak, okupljaju cijelu skupinu u isto vrijeme i prostor te se čini mogućim da svi kapiteli potječu upravo iz prvotnoga klaustara Sv. Frane u Zadru.

Tome bi u prilog govorilo vrijeme podizanja samostanskoga krila i klaustara pored crkve Sv. Jeronima na Ugljanu, zacijelo nakon posvete crkve 1447. godine, te razgradnje zadarskoga klaustara, što je uslijedilo u vremenu nakon požara u njemu 1476. godine i prije predviđenoga početka izgradnje novih trijemova 1536. godine. Za njih je Hieronimo Catanio iz Ancone izradio model, ali je ugovor razvrgnut iste godine.⁶⁷ Prenosnje stare građe iz jednoga klaustara u drugi moglo se dogoditi marom samih redovnika (kao što je bilo kasnije s fragmentima gotičkoga oltara u crkvi Sv. Frane u Zadru, od kojih su neki prenešeni u Stari Grad na Pagu i ugrađeni na glavni oltar tamošnje franjevačke crkve⁶⁸, ili s globusima koji su s Badije, otočića s franjevačkim samostanom nedaleko Korčule, prenešeni u zadarski samostan⁶⁹, ili s tzv. Ugljanskim poliptihom koji je upravo iz crkve Sv. Jeronima pohranjen u crkvu Sv. Frane u Zadru⁷⁰). Ipak, možda su u tome posredovali i potomci plemića Šimuna Begne. S tim u vezi valja spomenuti da je sam *Ser Simon de Begna* u ispravi iz 1435. godine zabilježen kao *procurator monasterii et fratrum Sancti Francisci de Iadra*, te

da je Damjen de Begna 1504. godine oporukom izrazio želju da bude sahranjen u svome grobu u crkvi Sv. Frane.⁷¹ To svjedoči o povezanosti porodice Begna i s franjevačkim samostanom u Zadru. Međutim, Begne su uz svoj ugljanski mauzolej i zadužbinu snažno vezani i tokom 16. st., upravo kada je biskup Šimun Kožičić obdario i povećao samostan na Ugljanu i kada su u Zadru tekle pripreme za izgradnju novoga klaustera. Dakle, čini se mogućim opremu dvorišta na Ugljanu dovoditi u vezu s arhitektonskim elementima onoga prvotnog u Zadru i eventualnim posredovanjem potomaka porodice Begna te uređenje ugljanskoga klaustera odrediti najranije s vremenom nakon požara u zadarskome klaustaru 1476. godine, a najkasnije prije predviđene obnove u njemu 1536. godine.

Ukoliko je iznesena pretpostavka prihvatljiva, temeljem navedenih dijelova arhitekture bilo bi moguće predložiti i zamišljenu prostornu strukturu prvotnoga klaustera u zadarskome samostanu. Ona je naravno posve hipotetična već radi činjenice da su elementi iz spomenutih muzeja u Zadru, skupa s onima ugrađenim u ugljanskome klaustaru, tek maleni dio cjeline prvotnoga klaustera u samostanu Sv. Frane. Uz to, još nisu provedena dovoljno opsežna istraživanja te su i sada nepoznati eventualni podaci do kojih bi se moglo doći s daljnjim zahvatima u dvorištu. Ipak, arhitektonska struktura velikoga klaustera u samostanu Male braće u Dubrovniku možda nam može poslužiti kao predodžba, samo osnovna shema, za približni izgled trijemova franjevačkog klaustera u Zadru. U Dubrovniku trijemove dvorišta oblikuju nizovi romaničkih heksafora međusobno odijeljenih pilastrima. U njima su stupići osvojeni na niske parapete te poredani u relativno uske razmake i povezani polukružnim lukovima.⁷²

Slična shema možda je bila zastupljena i u Zadru. Stranice klaustera zacijelo su i tamo oblikovali nizovi nekakvih polifora također podignutih na niske parapete. O tome govori i malena visina opisanoga pilastra te okruglih i oktogonalnih stupića. Pod njima bile su baze, oblikom više ili manje slične prethodno opisanoj. Valja pretpostaviti da su nad kapitelima bili imposti, od kojih nažalost ni jedan nije sačuvan, kao ni segmenti zamišljenih polukružnih lukova. Klaustar formiran s tako zamišljenim ili sličnim trijemovima i drvenom krovnom konstrukcijom funkcionirao je već u 14. st. uz ostalo i kao groblje, *Campo Santo*. O tome svjedoči isprava iz 1380. godine gdje je zabilježeno kako gvardijan samostana dozvoljava izvjesnome Ivanu Jurmaniću da u *klaustaru samostana* izgradi grob.⁷³ Čini se dakle da je prvotna arhitektonska artikulacija toga dvorišta uspostavljena s produženjem crkve, izgradnjom sakristije i samostanskih krila te je valja datirati u početak 14. stoljeća. Međutim, sama građa za klaustar, njegova arhitektonska plastika, zacijelo je pripremana prije tog vremena.

Graditelj Franul Stravilo obavezao se 1421. godine sagraditi novi klaustar, *fabricare de nouo in claustrum dicti Monasterii Sancti Francisci*, ali čini se da ta obaveza nikada nije izvršena.⁷⁴ Ipak, ona ukazuje na mogućnost da je u to doba prvotni klaustar već bio narušen te se očito pomišljalo na izgradnju novoga. U ispravi iz 1467. godine, pak, zabilježen je podatak o pločniku na cisterni u klaustaru.⁷⁵ Drvena konstrukcija nad trijemovima izgorjela je u požaru 1476. godine.⁷⁶ Tridesetak godina kasnije, 1504. godine, graditelj Nikola Bilšić obvezao se izvesti opsežne radove u klaustaru, ali nije poznato koji su to radovi bili ni da li su zaista izvedeni.⁷⁷ Potom su izgrađeni renesansni trijemovi natkriveni svodovima od opeke. Međutim, u 17. st. Valerio de Ponte znao je za razliku između staroga klaustera s drvenom krovnom konstrukcijom i novoga sa zidanim svodovima.⁷⁸

Nakon svega navedenog zanimljivo je obratiti pažnju na prizor *Stigmatizacije* na stranici korskih sjedala iz 1394. godine. Tamo je ispred lika sv. Frane prikazana crkva. Ima dvostrešni krov sa strmim kosinama, pokrov sa širokim, rekao bih, olovnim pločama, na pročelju je bifora s rozetom u vrhu, na začelju preslica sa zvonom,

33.
Korska sjedala u crkvi Sv. Frane, *Stigmatizacija* s prizorom crkve ispred lika sv. Frane (foto: Z. Alajbeg)

Choir seats in the church of St Francis, *Stigmatization* with a depiction of the church in front of St Francis

na bočnome su zidu monofore koje u vrhu imaju luk trilobadne forme, pri dnu zida prislonjen je trijem s jednostrešnim krovom i pokrovom od kupe kanalice.⁷⁹ Bez namjere da tvrdim kako je rezbar Ivan Jakovljević na tom duborezu prikazao upravo crkvu sv. Frane u Zadru i njezin klaustr, ukazujem na činjenicu da je ona u njegovom vremenu imala baš sve navedene arhitektonske elemente, izgledala je zaista kao ona koja je prikazana na spomenutoj stranici kora. (sl. 33)

Vrijeme renesanse

Oko godine 1480. Ivan Detrico, potomak plemićke porodice u Zadru, dao je podići kapelu prigradenu uz crkvu sa sjeverne strane.⁸⁰ Valja odmah kazati da je kapela izgrađena u vremenu u kome je još uvijek u prostoru stajala na svom mjestu pregrada svetišta, spomenuti Dalmatinčev *podium*. Luk istočnog traveja na kapeli određuje krajnju crtu do koje su uopće mogle sezati njene arkade.

Kapela je vanjskim oblikom posve jednostavna, s ravnim oplošjem koje tek u podnožju opasuje vodoravni bastion te na jednome uglu, onome istočnom, raščlanjuje okomiti uski pilastar s bazicom i kapitelom. Oni svojim stilom govore o još uvijek gotičkome vremenu. Okomite sljubnice na istočnom zidu možda su tragovi nekadašnjeg prozora na tome mjestu. Sve govori o prigradnji nastaloj u jednome

34.

Kapela Detrico, pogled sa sjevera
(foto: P. Vežić)

Detrico chapel, view from the north

35.

Kapela Detrico, pogled iz crkve
(foto: P. Vežić)

Detrico chapel, view from the church

36.

Zapadni travaj kapele (foto: P. Vežić)

Western bay of the chapel

37.

Impost na pilastru na stražnjem zidu kapele između zapadnog i srednjeg travaja (foto: P. Vežić)

Impost on the pillar in the rear wall of the chapel, between the western and central bay

dahu. (sl. 34) Međutim, u nutrini građevina je sklop triju raznovrsnih travaja rastvorenih prema crkvi s polukružnim arkadama različitog izgleda i promjera. Srednja je najšira, a istočna najuža. Sve tri su oslonjene na pilastre i pilone koji nisu jednakih mjera ni oblika. Traveji iza njih nemaju iste svodove. Različite stilske odlike ukazuju na gradnju koja je dugo trajala, vjerojatno i tijekom prvih desetljeća 16. stoljeća. (sl. 35)

Pod prvom arkadom do pročelja pylon je dug u prostoru, zidan i ožbukani, tek na čeonj strani obložen klesanom oplatom s kasnogotičkim rubnim bastonima te bazom i kapitelom s dva reda malenih međusobno odvojenih listova akantusa. Na kapitel se oslanja polukružna arkada. Ima gladak podgled i dva rubna bastona. Jednak profil ima i pilastar na stražnjem zidu te poprečni polukružni luk koji se oslanja na njega. Travej je natkriven križnorebrastim svodom. Rebra su obla. Upiru se na konzolice u kutevima podno svoda. Na križištu imaju zaglavni kamen s paterom u podgledu. Oblikovana je u formi osmerolatične rozete. (sl. 36) Između zapadnog i srednjeg travaja luk se s jedne strane oslanja na pylon pod arkadama, a s druge na pilastar na stražnjem zidu. Nad pilastrom je kapitel koji oblikuju dva reda akantusova lišća i malene volute na uglovima. (sl. 37)

Pod srednjom arkadom dva su pilona. Imaju izgled kvadera s horizontalnim vijencem koji dijeli njegovo tijelo u donju nižu zonu s bazom i gornju višu s kapitelom. Plohe među njima tvori klesana oplata koja se doimlje poput ranorenesansnih

uklada. One su po obodu obrubljene klasičnim profilom. Na okomitim bridovima nalaze se obli bastoni. (sl. 38) Srednja arkada bogatije je ukrašena od prethodne. Na čelu ima široki lovorov vijenac, a u podgledu dva niza kvadratnih kaseti s rozetama. (sl. 39) Nad tjemenom arkade istaknut je reljef sa štitom na kome je grb porodice Detrico.⁸¹ Štit pridržavaju dva krilata *putta*. Nad njima je kaciga, a nad njom lik zmaja, te ponad njega vaza iz koje se diže ljudska ruka sa stisnutom šakom i otvorenim kažiprstom. Pokazuje na krilatog lava, grb Mletačke Republike koji je u *tondu* istaknut na vrhu reljefa. Istočni pilon pod arkadom jednako je oblikovan kao i zapadni, ali je uži. Poprečni luk koji se od njega izvija prema nasuprotnom pilastru, na stražnjem zidu kapele, ima stilske odlike već zrele renesanse, kao i pilastar pod njim. U podnožju pilastra na čeonj stranici istaknut je grb porodice Detrico s fino klesanom glavom lava iznad štita. Taj rad C. Fisković dovodi u vezu sa suradnicima Ivana Duknovića, ponajviše s Mihovilom Puhierom koji je u Zadru radio i početkom 16. stoljeća.⁸² Na vrhu pilastra je impost na kome se u gornjoj zoni nalazi klasična kima s ovulusima. Njih imaju i konzolice pod susvodnicama stropa. Na konzolicama su i kanelire. U cjelini, srednji travej odaje odlike rane renesansne arhitekture. (sl. 40)

Istočna arkada nema profilaciju na čelu, ali ima kasete u podgledu. Oslonjena je na imposte sa samo jednim redom akantusovih listova. Tijelo zapadnog pilona pod njom prigradeno je uz istočni pilon srednje arkade. Dograđeni dio do pilona zidan je i ožbukani. Samo na čeonj strani ima klesanu oplatu. Luk se u cijelosti doimlje mlađim od prethodna dva. Iza njega je travej s jednostavnim križnim svodom. Taj je izgrađen na mjestu starijega koji je bio zacijelo križnorebrasti. Posve je nestao. O njemu svjedoči tek jedna konzola do imposta na stražnjem pilastru, u samom kutu. Ima profil jednak s onim na impostu s koga niz ovulusa nastavlja slijed na konzolu. (sl. 41) Konzolice pod novim svodom mjerom i oblikom nemaju ništa zajedničko s prethodnima, a nalaze se i na višoj razini na koju je novi svod podignut nakon razaranja staroga. (sl. 42)

Konačno, tragovi nekadašnjih ograda pod arkadama svjedoče da je svaki travej parapetom, zacijelo u obliku balustrade, bio odvojen od crkve.⁸³ Tragovi pod prvom i srednjom arkadom vrlo su skromni. Ipak, jasno svjedoče da je posred jed-

38.
Pilon pod zapadnom i srednjom arkadom kapele (foto: P. Vežić)

Pillar under the western and central arcade of the chapel

39.
Arkada srednjeg traveja kapele (foto: P. Vežić)

Arcade in the central bay of the chapel

40.
Srednji travej kapele (foto: P. Vežić)

Central bay of the chapel

41.
Impost na stražnjem pilastru između istočnog i srednjeg traveja kapele (foto: P. Vežić)

Impost on the rear pillar between the eastern and central bay of the chapel

42.
Istočni travej kapele Detrico (foto: P. Vežić)

Eastern bay of the Detrico chapel

43.
Arkada istočnog traveja kapele (foto: P. Vežić)

Arcade in the eastern bay of the chapel

ne i druge balustrade bio prolaz. Tragovi pod trećom arkadom znatno su čitkiji i tehnički uočljivo različiti od prethodnih. Riječ je o širokim i dubokim žljebovima za ulijevanje tekućeg olova, a prepoznatljiv je i obris pilastara koji su se tu nalazili. Čini se da su nastali s vremenskim odmakom u odnosu na prethodne. No nezavisno od toga, tragovi ograda svjedoče da je svaki travej funkcionirao zapravo kao vlastita kapela. (sl. 43)

Dakle, u tijelu cjelovite prigradene kapele svaki je travej imao donekle drukčiju funkciju, svaki ima različitu konstrukciju svoda i oblik arkade različit od ostalih. Za sve to ne postoji pouzdano objašnjenje. Samo po sebi upućuje na pomisao o dugome građenju, ili o dužem preuređivanju traveja. O tome nažalost nema pouzdanih pisanih izvora. Međutim, stilske odlike zapadnog traveja govore o vremenu kasne gotike, a one na srednjoj arkadi o razdoblju rane renesanse. Upravo s njom je C. Fisković povezo grb porodice Detrico istaknut nad lukom i pripisao ga Nikoli Fiorentincu, a taj je zaista 1485. godine boravio u Zadru.⁸⁴ Ravni strop s renesanim susvodnicama, kaneliranim konzolicama, te poprečnim lukom i desnim pilastrom na stražnjem zidu, govori o nastavku tog zahvata koji se protegao očito prema kraju 15., ili početku 16. stoljeća. Grb na pilastru, pak, svjedoči o donaciji još uvijek iz porodice Detrico. I. Petricioli zamijetio je stilsku srodnost renesansnog stropa u srednjem traveju sa sličnim elementima arhitekture u kapitularnoj dvorani, te ispravno zaključio kako se kapela *gradila dulje vremena*.⁸⁵

Zapadni travej možda je moguće povezati s titularom Sv. Jeronima.⁸⁶ Srednji, pak, čini se da je bio kapela Sv. Ivana Krstitelja.⁸⁷ O titularu trećega ne znamo ništa. Pitanje je i kad je uopće izgrađena treća arkada. Ne treba odbaciti mogućnost da je u vremenu radova na srednjem traveju treći još bio zatvoren prema crkvi te da se u njega ulazilo iz srednjega. Možda to objašnjava činjenicu da je istočni pilon pod srednjom arkadom zamjetno uži od lijevoga, te da je treća arkada znatno odmaknuta od srednje. O nešto mlađem vremenu govore i donekle različiti tragovi ograde pod njom, te podgled koji je prepoznatljiva imitacija *intradossa* srednje arkade. Već je C. Fisković uočio kako je *kasetirani luk s reljefnim ružama (...) izrađen vrlo loše i odaje osrednjeg klesara*.⁸⁸ Možda je arkadu moguće povezati s oporukom Ivane Detrico iz 1532. godine, udovice spomenutog Ivana Detrica.⁸⁹ Izvorni svod križnorebrastog oblika u tom traveju nije sačuvan, a križni koji se tamo nalazi zacijelo je znatno mlađi, vjerojatno iz baroknog razdoblja. Postavljen je visoko. Na istočnom zidu pod novim svodom bio je tada izgrađen prozor u obliku *mezzalune*. Zazidan je s konzervatorskim radovima iz sedamdesetih godina 20. stoljeća.

Renesansom vremenu s pravom su pripisani i zahvati u sakristiji odnosno kapitularnoj dvorani. Tamo je porušen gotički križnorebrasti svod koji spominju izvori iz 14. stoljeća te izgrađen novi strop s oblim susvodnicama oslonjenim na renesansne konzole slične onima u kapeli Detrico. Dvorana je stekla i novu ulaznu stijenu iz klaustura, oblikovanu poput trijema sa snažnim arhitravom položenim na dva pilastra sa strana i dva stupa u sredini. Imaju neobičnu formu, u donjoj zoni deblo izvijeno u kruškoliki oblik oktogonalnog presjeka, a u gornjoj valjakasti trup kružnog profila. (sl. 44) Kapiteli, pak, imaju bogato profilirani abakus i u donjoj zoni kanelirani vrat, oblikovan slično onima na bočnim portalima na pročelju bazilike Sv. Stjepana.⁹⁰ (sl. 45) Srodno modelirane kapitule susrećemo u mletačkoj arhitekturi zadnje trećine 15. i prve trećine 16. st. Kanelire tamo čine relativno česti elemenat u donjem dijelu kalatosa, ili na vijencima i lukovima građevina, npr. onih Maura Codussija.⁹¹ Zadržarskim kapitelima bliski su i oni u klausturu augustinskog samostana uz crkvu San Stefano u Veneciji.⁹²

U vezi s tim važna je oporuka Karla Cedulina. Ona se počela provoditi 15. ožujka 1519. godine. U njoj se navodi da nakon prodaje svih Karlovih dobara treba urediti

44.
Ulazna stijena kapitularne dvorane
(foto: P. Vežić)

Entrance wall of the chapter hall

45.
Kapitel na ulaznoj stijeni
kapitularne dvorane (foto: P. Vežić)

Capital at the entrance wall of the
chapter hall

46.
Trijemovi u kalustru samostana Sv. Frane (foto: P. Vežić)

Portici in the cloister, monastery of St Francis

47.
Kapitel na trijemu u klastru (foto: P. Vežić)

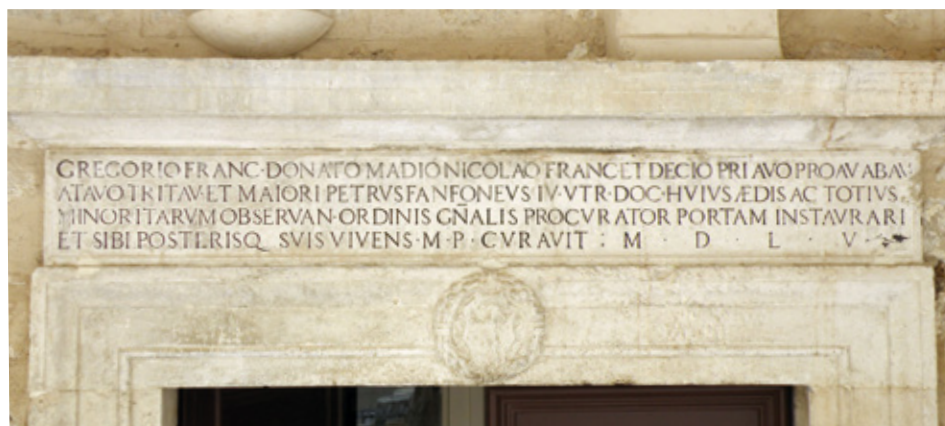
Capital in the cloister portico

48.
Natpis prokuratora Petra Fanfogne iz 1555. (foto: P. Vežić)

Inscription of Procurator Petar Fanfogna, 1555

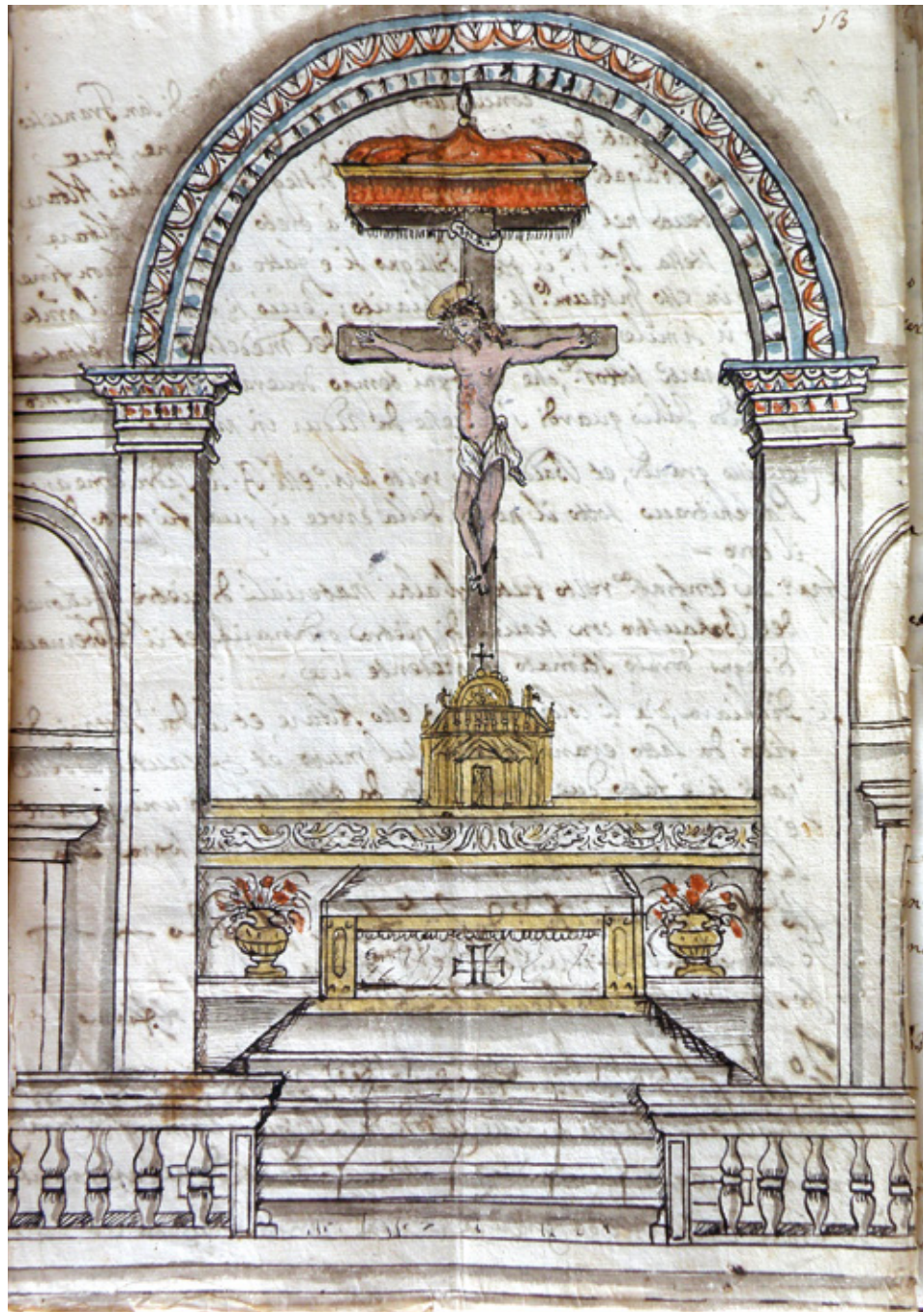
*jednu kapelu (...) i klaustar za koji treba nabaviti građu i napraviti ga nakon prodaje svih Karlovih dobara.*⁹³ Znakovito je da se potreba uređenja klaustara dovodi u vezu s uređenjem neke kapele. Naime, do klaustara nalazi se samo kapitularna dvorana, a ona je bila ujedno sakristija i kapela Sv. Ludovika.

Deset godina kasnije Ivan Ciprianis, oporukom iz 1529. godine, ostavlja novac također za izgradnju klaustara.⁹⁴ Do toga je došlo tek u drugoj trećini stoljeća. Najprije je klesar Hieronimo Catanio iz Ancone 1536. godine zaključio ugovor o izgradnji dvorišta sličnog nekom klastru u Dubrovniku, te izradio model i pripremio kamen. Fratri su već iste godine ugovor poništili.⁹⁵ Potom su radove izvodili domaći klesari Ivan Trifunić i Ivan Stijić te gradnju dovršili 1556. godine.⁹⁶ (sl. 46) Izveli su elegantne kolonade koje tvore stupovi s bazama i kapitelima u toskanskome redu te lukove među njima koji imaju klasičnu profilaciju, kao da su antički arhivolti.⁹⁷ (sl. 47) Prokurator izgradnje bio je Petar Fanfogna koji je nad renesansnim vratima što vode iz dvorišta u crkvu postavio natpis: GEORGIO FRANC · DONATO MADIO NICOLO FRANC · ET DECIO PRIAVO PROAV · ABAV · / ATAVO TRITAV · ET MAIORI PETRVS FANFONEVS IV · VTR · DOC · HVIVS AEDIS AC TOTIVS / MINORITARVM OBSEVAN · ORDINIS GENERALIS PROCVRATOR · PORTAM INSTAVRARI / ET SIBI POSTERISQ SVIS VIVENS · M · P · CURAVIT: M · D · L · V ·⁹⁸ (sl. 48)

49.
Crtež svetišta u crkvi iz 1672.
godine (foto: P. Vežić)
Drawing of the church sanctuary,
1672

U to su doba donekle preuređena i samostanska krila oko klaustara. Zajedno s njima i nadalje je čuvana izvorna matrica kompleksa. U prizemlju istočnog krila uređena je redovnička blagovaonica, *refektorij*, s nekad vrijednom freskom na sjevernom zidu, slikom koja je vremenom nažalost posve propala. Prikazuje temu *Posljednje večere*, a pripisivana je slikaru Andriji Meldola Schiavone, kod nas nazvanom Medulić.⁹⁹ Uz te radove valja spomenuti konzole pod klupama i kruškolike nosače pod stolovima refektorija.

Po izgradnji renesansnih bastiona oko samostana, podrumi i katovi njegova južnog krila „sjeli” su na srednjovjekovne gradske zidine.

Uz kasne renesansne zahvate u crkvi Sv. Frane valja spomenuti i preuređenje svetišta u o većem zahvatu o kome po do sada poznatim pisanim izvorima nema spoznaja, ali o čijem konačnom izgledu svjedoči crtež iz 1672. godine. Tada je bratovština Gospe od Karmela htjela podići novi glavni oltar na mjestu dotadašnjeg.¹⁰⁰ Međutim, franjevci su zatražili bilježenje postojećeg stanja u svetištu.¹⁰¹ Na crtežu se vidi da je dotadašnji oltar stajao slobodan u prostoru ispod slavoluka. (sl. 49) Pred njim bila je niska ograda, parapet u obliku balustrade sa stupićima koji nose vijenac. Posred ograde je široki prolaz prema oltaru. Oltar je izdignut na podestu s tri prilazne stube. Stipes ima bočne pilastre i među njima antependij. Na njemu je posred plohe križ jednakih krakova i profil s ovulusima podno menze. Iznad nje, na mjestu gotičkog slavoluka, diže se renesansni luk, široka polukružna arkada oslonjena na bočne pilone. Artikulirana je klasičnom profilacijom i ornamentima, kao i kapiteli pod njom. U tjemenu arkade ovješena je baldahin. On svjedoči da slavoluk u to doba još nije bio zazidan već je prostor glavne apside i dalje povezan sa svetištem pred njom. Iza menze u dubini prostora apside je oltar svetohraništa. Ukrašen je renesansnim dekoracijama, profiliranom gredom te delfinima i vazama s cvijećem. Na gredi je svetohranište, a nad njim diže se križ s *Raspećem*, vjerojatno prislonjen na stražnji zid.¹⁰² Bočne kapele imaju renesansne portale. Na crtežu nema gotičkoga drvenog kora. On je u to doba još mogao stajati na svom izvornom mjestu ispred balustrade pred oltarom.

U cjelini, čini se da današnji kor iza glavnog oltara u crkvi još nije bio izgrađen u vremenu kada je napravljen opisani crtež. Sam crtež, pak, govori o relativno velikom zahvatu koji je još u 16. stoljeću izveden u prostoru gotičkoga kora i svetišta crkve. Renesansne odlike arkade na slavolučnoj stijeni možda je moguće pripisati radovima u crkvi iz prve polovine 16. stoljeća. Međutim, zabilježeno prostorno rješenje logično je povezati i s odredbama Tridentinskog koncila iz 1563. godine i promjenama koje su uslijedile u svetištu zacijelo tijekom zadnje trećine 16. stoljeća. U to je doba uklonjen i spomenuti ciborij te De Riboldisov poliptih, a porušen je i Dalmatinčev *podium*. Tek stoljeće potom zazidan je slavoluk glavne apside i podignut veliki Longhenin oltar. Iza njega izgrađen je novi kor nastao u prostoru objedinjene glavne apside s dvjema bočnim kapelama. Tamo su prenesena i presložena korska sjedala Ivana Jakovljeva.

Na taj zahvat nadovezalo se preuređenje kapele Detrico koja je postala kapelom Sv. Križa. Bočne su arkade na njoj zazidane, izgrađeni su barokni oltari i ostali zahvati u kapeli. Uslijedila je također izgradnja nove sakristije. Ona je jednostavna pačetvorinasta prostorija s baroknom triforom na istočnom zidu te umivaonikom i zdencom pod njom. Prigrađena je s južne strane do novoga kora, odnosno s istočne do kapitularne dvorane, te vratima povezana s jednim i drugim prostorom. Bilo je to zacijelo potkraj 17. ili već u 18. stoljeću, vremenu kada je došlo do velikog barokiziranja crkve. Međutim, ta je tema izvan opsega ove rasprave. Pripomenuti je tek da je 1958. godine u novoj sakristiji postavljena ploča s natpisom koji podsjeća na *Zadarski mir*, spomenuti ugovor koji je šesto godina ranije zaključen, ali u susjednoj prostoriji, staroj sakristiji ovog samostana.

Zaključak

Nakon analize povijesnih podataka i sačuvanih graditeljskih elemenata moguće je zaključiti da je kompleks franjevačkog samostana u Zadru podizan u kontinuitetu od sredine 13. do početka 14. stoljeća. Tada je izgrađena crkva Sv. Frane te do nje sakristija sa samostanskim krilima i klaustrom u kome su bili trijemovi s kamenim stupićima i kapitelima i drvenom krovnom konstrukcijom. Bitnu tipološku odliku crkve čini njezin troapsidalni začelni sklop podignut u prvoj fazi izgradnje crkve i

posvećen 1280. godine. Nastao je po uzoru na gotičku arhitekturu franjevaca i dominikanaca Umbrije i Veneta 13. stoljeća. Sakristija je izgrađena 1304. godine u vrijeme kada je podignut prednji dio crkve. Tijekom povijesti bila je ujedno kapitularna dvorana i kapela Sv. Ludovika. U njoj je 1358. godine potpisan *Zadarski mir*.

Bogato opremanje crkve i preuređenje sakristije uslijedilo je potkraj 14. stoljeća kada je samostan odlukom generalnog kapitula u Kölnu 1393. godine postao sjedište franjevačke Provincije sv. Jeronima u Dalmaciji. Sakristija je preuređena o trošku porodice Matafar po kojoj je kasnije bila i nazivana. Opremanje crkve proteglo se do sredine 15. stoljeća, a započelo je izradom korskih sjedala Ivana Jakovljeva iz 1394. godine, podizanjem ciborija iznad glavnog oltara 1417. godine, poliptiha Petra de Riboldisa iz 1432., orgulja Marka degli Organi iz 1443. godine, te nove pregrade u crkvi iz 1449. godine, Dalmatinčeva *podiuma*. Trijemovi prvotnog klaustara stradali su u požaru 1476. godine. Dio njihovih elemenata dospio je potom u klaustar samostana Sv. Jeronima na Ugljanu.

Novo razdoblje u kompleksu zadarskoga samostana ocrtavaju renesansni oblici pojedinih dijelova građevina u njemu. Rane forme bliske radionici Nikole Firentinca pokazuje srednja arkada na kapeli Detrico, a već zrele strop sa susvodnicama i renesansnim konzolama u traveju iza te arkade. Oblike srodne s tim stropom ima i onaj u kapitularnoj dvorani koja je preuređena u prvoj trećini 16. st. i tada stekla novu ulaznu stijenu iz klaustara. Stijena je oblikovana u formi kolonade. Godine 1536. započeli su radovi na podizanju novih trijemova u klaustaru. Dovršeni su 1556. godine.

Novo veliko preuređenje svetišta crkve, dokumentirano crtežom iz 1672. godine, valja dovesti u vezu s odlukama Koncila u Trentu iz 1563. godine. S njima je na mjestu bivšeg oltara izgrađen novi s niskom ogradom svetišta i oltarom svetohraništa u dubini glavne apside gdje je podignut veliki križ s *Raspećem*. Bočne kapele stekle su renesansne portale. Stoljeće potom izgrađen je novi kor iza velikog oltara, a zatim i nova sakristija u kvadrantu između novog kora i stare sakristije.

BILJEŠKE

- ¹ Na znanstvenome skupu: *Zadarski mir – Ishodište jedne epohe*, u studenome 2008. godine održao sam predavanje pod istim naslovom kao u ovome članku. Potom sam Uredništvu predao rukopis i grafičke priloge. Međutim, kako se ne nazire vrijeme tiskanja, odlučih povući tekst iz zbornika i objaviti ga u časopisu *Ars Adriatica*. Zahvaljujem Redakciji na prihvaćanju ovoga štiva.
- ² TOMISLAV RAUKAR, Provincija Sv. Jeronima u okrilju hrvatske povijesti XIV. stoljeća, u: *Pod zaštitom svetoga Jeronima*, (ur. Josip Sopta, Igor Fisković), Dubrovnik 1999., 9.
- ³ DONATO FABIANICH, *Storia dei frati minori in Dalmazia e Bosnia*, Zara, 1864.; CARLO FEDERICO BIANCHI, *Zara cristiana I.*, Zara, 1877.; CARLO FEDERICO BIANCHI, *Zara cristiana II.*, Zara, 1879.; LORENZO BENEVENIA, *La chiesa di S. Francesco di Zara*, *Rivista Dalmatica*, Zara, 1909.-1911.; GIUSEPPE SABALICH, *Guida archeologica di Zara*, Zara, 1897.; IVO PETRICIOLI, Građevni i umjetnički spomenici srednjega vijeka na zadarskim otocima, u: *Zadarsko otočje*, Zadar, 1974.; JUSTIN VELNIĆ, Samostan Sv. Frane u Zadru – povijesni prikaz njegova života i djelatnosti, u: *Samostan Sv. Frane u Zadru*, Zadar, 1980.; IVO PETRICIOLI, Umjetnička baština franjevačkih samostana u Zadru, Kamporu, Ugljanu i Pašmanu, u: *Pod zaštitom svetoga Jeronima*, (ur. Josip Sopta, Igor Fisković), Dubrovnik, 1999.
- ⁴ PAVUŠA VEŽIĆ, Zaštita kulturnog nasljeđa samostana Sv. Frane u Zadru, u: *Samostan Sv. Frane u Zadru*, (ur. Justin V. Velnić), Zadar, 1980., 145-156.; PAVUŠA VEŽIĆ, Klaustar samostana Sv. Frane u Zadru i samostana Sv. Jeronima na Ugljanu, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, sv. 32., Zagreb, 2008., 49-58.
- ⁵ Zanimljivo je spomenuti da su i benediktinci u Zadru dobili, oni od građana, vrt pred crkvom sv. Tome kako bi mogli bolje organizirati svoj samostan. Bilo je to u 11. stoljeću, točnije 1036. godine. (Vidi: JAKOV STIPIŠIĆ – MILJEN ŠAMŠALOVIĆ, *Codex diplomaticus*, Zagreb, 1967., 45.)
- ⁶ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 35.
- ⁷ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 36-37 i 68.
- ⁸ NADA KLAJČ – IVO PETRICIOLI, *Zadar u srednjem vijeku do 1409.*, (= *Prošlost Zadra II.*) Zadar 1976., 272.
- ⁹ Izraz bazilika u ovom slučaju označava status crkve, a ne njezinu fizičku strukturu.
- ¹⁰ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 36; IVO PETRICIOLI (bilj. 3), 94.
- ¹¹ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 55.
- ¹² EMIL HILJE, Bilješke o zidnom slikarstvu u Zadru koncem 14. i početkom 15. stoljeća, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 29 (16), Zadar 1990., 244., bilj. 12; L. Benevenia držao je da se produžavanje crkve odnosilo na istočnu stranu crkve gdje su zapravo tek u 17. i 18. stoljeću izgrađeni novi kor i nova sakristija.
- ¹³ EMIL HILJE, Combinations of Romanesque and Gothic forms in the Architecture of Zadar, *Hortus artium medievalium*, sv. 2., Zagreb – Motovun 1996., 69-70.
- ¹⁴ ANĐELKO BADURINA, *Uloga franjevačkih samostana u urbanizaciji dubrovačkog područja*, Zagreb 1990., 34.
- ¹⁵ LJUDEVIT ANTON MARAČIĆ, *Pulski Sveti Franjo*, Pula 2005., 206-208.
- ¹⁶ Isto, crtež na stranici 213 i fotografija na stranici 252.
- ¹⁷ CVITO FISKOVIĆ – KRUNO PRIJATELJ, *Dominikanski samostan Dubrovnik*, Zagreb, 1975.
- ¹⁸ RADOSLAV TOMIĆ, *Barokni oltari i skulptura u Dalmaciji*, Zagreb 1995., 36.; RADOSLAV TOMIĆ, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije - Klesarstvo II.*, Zadar 2008., 99-101.
- ¹⁹ Sklop je sažeto opisao i objavio I. Petricioli već 1976. godine i potom 1999. godine. (Vidi: NADA KLAJČ – IVO PETRICIOLI, bilj. 8, 272-274; IVO PETRICIOLI, bilj. 3, 94-100.) Grafički rekonstruiran tlocrt izvornoga oblika crkve tiskan je 1990. godine. [Vidi: *Sjaj zadarskih riznica – Sakralna umjetnost na području Zadarske nadbiskupije*, Zagreb, 1990., 322., kat. jed. 114.; Ipak, u doktorskoj disertaciji D. Demonje zanemarene su te činjenice te je građevina tretirana kao jednobrodni prostor s jednom apsidom, što je tipološka razlika unutar velike skupine propovjedničkih crkava. (Vidi: DAMIR DEMONJA, *Franjevačke crkve na hrvatskoj obali do kraja 16. stoljeća*, rukopis disertacije, Zagreb, 2000.) Tlocrt crkve Sv. Frane samo s jednom apsidom objavio je također I. Fisković. (Vidi: IGOR FISKOVIĆ, O unutrašnjem uređenju samostanskih crkava na istočnoj obali Jadrana, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 39., Split, 2001. – 2002., 238-241.) Stoga upozoravam da su na tim mjestima objavljeni tlocrti crkve Sv. Frane u Zadru pogrešni.] Napomena: Nakon predavanja iz 2008. godine i potom, kada je ovaj rukopis već bio predan, citirana disertacija objavljena je kao knjiga na koju je vrijedno upozoriti. (Vidi: DAMIR DEMONJA, *Franjevačke crkve na hrvatskoj obali do kraja 16. stoljeća*, Zagreb, 2015.)
- ²⁰ Pavao i Juraj Dimitrov iz Zadra primijenili su srodnu troapsidalnost tek 1443. godine, ali na trobrodnoj zbornoj crkvi u Pagu. (Vidi: RADOVAN IVANČEVIĆ, Reinterpretacija Zborne crkve u Pagu, *Peristil*, 25, Zagreb, 1982., 53-80.) Slično je rješenje primijenjeno, čini se, i u izvornom obliku svetišta katedrale u Osoru. (Vidi: JASMINKA ČUŠ-RUKONIĆ – JOSIP VELNIĆ, Zaštitna istraživanja u katedrali u Osoru, *Zbornik Tomislava Marasovića*, Split, 2002., 474-478.)
- ²¹ Navedene analogije za crkvu Sv. Frane u Zadru analizirao sam prema građi koju je A. Krizmanić prikupio u svojoj disertaciji. (Vidi: ATTILIO KRIZMANIĆ, *Samostan i crkva sv. Franje – Pula*, doktorska disertacija, Pula, 1998.) Napomena: Kada je ovaj rukopis već bio predan, objavljena je opsežna knjiga o crkvama propovjedničkih redova na tlu Istre i Dalmacije na koju je vrijedno upozoriti. (Vidi: IGOR FISKOVIĆ, *Secundum morem patriae: Identitet crkava propovjedničkih redova u jadranskoj Hrvatskoj*, Zagreb, 2016.)
- ²² IVO PETRICIOLI, O važnijim umjetninama u franjevačkom samostanu u Zadru, *Zbornik „Samostan Sv. Frane u Zadru“*, (ur. Josip Sopta, Igor Fisković), Zadar, 1980., 125-127.; IVO PETRICIOLI, *Franjo Salghetti Drioli*, Zadar, 2003., 89-90.; EMIL HILJE - RADOSLAV TOMIĆ, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije – Slikarstvo*, Zadar, 2006., 323.
- ²³ Na tu činjenicu upozorio me profesor Ivo Petricioli još davne 1980. godine. Prozori su razoreni, čini se, u velikome zahvatu preuređenja crkve u baroknu građevinu. Tada je nastalo novo rješenje svetišta s glavnim oltarom te raspored ostalih oltara uz bočne zidove crkve, s njima i ulazna stijena kapele Detrico, a izgrađeno

- je pjevalište na unutrašnjoj strani pročelnoga zida te novi portal posred njega i potpuna promjena krovne konstrukcije.
- ²⁴ CARLO LUDOVICO RAGGHIANI, *L'arte in Italia* - 3, Roma 1969., sl. 435.
- ²⁵ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 60; IVO PETRICIOLI, *Stari Zadar u slici i riječi*, Zadar, 1999., 35-36 i 77-78.
- ²⁶ SOFIJA PETRICIOLI, Zvono majstora Bela i Vivencija u Zadru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 21., (= *Fiskovićev zbornik I*), Split, 1980., 246-251.
- ²⁷ Krov sa stropom u obliku brodske kobilice izgradio je Grgur Bilšić u Zadru već 1388. godine u katedrali, a po uzoru na njega Nikola Abrusijanić 1403. godine u bazilici Sv. Stjepana. Poznato je i da se olovni pokrov nalazio na katedrali, zacijelo i na bazilici Sv. Stjepana. (Vidi: NADA KLAIĆ – IVO PETRICIOLI, bilj. 8, 510, 514 i 544.)
- ²⁸ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 52.
- ²⁹ IVO PETRICIOLI, Ikonografija Zadra do pada Mletačke Republike, *Grad Zadar – Presjek kroz povijest*, Zadar, 1966., 519.; IVO PETRICIOLI (bilj. 25), 27-29 i 56.
- ³⁰ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), S 55.
- ³¹ EMIL HILJE, Marginalije uz obnovu crkve Sv. Dominika u Zadru, *Glasje*, sv. 2., Zadar, 1994., 62.
- ³² Tako je Juraj Matafaris oporukom ostavio 200 dukata kao doprinos za izradu kora. (Vidi: DONATO FABIANICH, bilj. 3)
- ³³ LAZAR MIRKOVIĆ, *Minijature u antifonarima i gradualima manastira Sv. Franje Asiškog u Zadru*, Beograd, 1977.; ANĐELKO BADURINA, Iluminirani rukopisi u samostanu Sv. Frane u Zadru, *Zbornik „Samostan Sv. Frane u Zadru“*, (ur. Josip Sopta, Igor Fisković), Zadar, 1980., 129-137; EMIL HILJE – RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 22), 104-120.
- ³⁴ IVO PETRICIOLI, O važnijim umjetninama u franjevačkom samostanu u Zadru, u: *Samostan sv. Frane u Zadru*, Zadar, 1980., 114-115.
- ³⁵ U našem naslijeđu kip Gabrijele i Bogorodice stoji na ciboriju nad glavnim oltarom katedrale u Trogiru, kao i onom u katedrali Korčule.
- ³⁶ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 49.
- ³⁷ IVO PETRICIOLI, *Umjetnička obarada drveta u Zadru u doba gotike*, Zagreb, 1972., 74-86 i 124.
- ³⁸ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 51.
- ³⁹ IVO PETRICIOLI, Juraj Dalmatinac i Zadar, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 3-6., Zagreb 1979. – 1982., 194. Na ugovor je upozorio već G. Praga 1928. godine. (Vidi: GIUSEPPE PRAGA, *Alcuni documenti su Giorgio de Sebenico, Rassegna Marchigena*, Anno VII., n. 3., /Dicembre 1928/, 9-10).
- ⁴⁰ IVO PETRICIOLI, Juraj Dalmatinac u Zadru, *Zadarska revija*, broj 5-6., Zadar, 1975., 349-352; IVO PETRICIOLI (bilj. 39), 187-188; NIKOLA JAKŠIĆ – EMIL HILJE, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije – Kiparstvo I*, Zadar, 2008., 51. [Objavljujući spoznaje o Dalmatinčevu podiumu u crkvi Sv. Frane u Zadru I. Petricioli prvi je u našoj znanstvenoj literaturi postavio sâm problem takvih pregrada u propovjedničkim crkvama kod nas. Nedavno je sve primjere u Istri i Dalmaciji opsežno obradio I. Fisković, prilažući za svakoga od njih i tlocrt odgovarajuće građevine. Na crtežu zadarske crkve potkrale su se dvije greške. Jedna se sastoji u morfološkim odlikama začelnoga sklopa crkve, o čemu je već bilo govora, a druga u zazidanim bočnim arkadama na kapeli Detrico. No, one su slobodne u prostoru stajale sve do 18. stoljeća. Međutim, u vremenu gradnje istočna arkada primakla se već postojećoj Jurjevoj pregradi. Pretpostavljam da to znači kako podium nije mogao biti širi od mjere koju s jedne strane određuje položaj te arkade, a s druge mjesto spomenutih bočnih vrata u sjevernome zidu crkve. Razmak među njima ukazuje na širinu pregrade, a to je svega oko 1 m. Položajem u prostoru, pak, on se zaista nalazio na mjestu koje približno odgovara poprečnome redu grobova u crkvi, na što je ukazao autor. (Vidi: IGOR FISKOVIĆ (bilj. 19), 241)]
- ⁴¹ LORENZO BENEVENIA (bilj. 3), 114. (Sadašnja sakristija nastala je s preuređenjem samostana u 17. i 18. stoljeću. Prislonjena je uz kor iza svetišta crkve, nastao također u 17. stoljeću.)
- ⁴² NADA KLAIĆ – IVO PETRICIOLI (bilj. 8), 321; *Zadarski mir*, Zadar, 2008.
- ⁴³ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 58.
- ⁴⁴ LORENZO BENEVENIA (bilj. 3), 15-16.
- ⁴⁵ CVITO FISKOVIĆ, *Zadarski sredovječni majstori*, Split 1959., 135, bilj. 21 a. [Zanimljivo je da su relativno često u sakristijama bili zastupljeni dvotravejni prostori. Jedan takav, izgrađen vjerojatno još u doba romanike, bila je sakristija podignuta uz začelni ugao do bivše katedrale u Ninu. Piloni prigradeni u kutevima prostorije i dva pilastra posred uzdužnih zidova svjedoče o dva presvođena traveja s pojasnicom među njima. (Vidi: LUKA JELIĆ, *Dvorska kapela Sv. Križa u Ninu, Djela JAZU*, knjiga 19., Zagreb, 1911.) Srodan je primjer sakristija prigradena uz bočni zid crkve Sv. Petra u Osoru. Sakristija uz župnu crkvu u Pagu slijedi sličnu prostornu strukturu. (Vidi: RADOVAN IVANČEVIĆ (bilj. 20), 53-80)]
- ⁴⁶ MARIJANA KOVAČEVIĆ, Otudeno ophodno raspelo zadarskih franjevaca – još jedan anžuvinski ex voto u Zadru?, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, sv. 31., Zagreb, 2007., 36.
- ⁴⁷ IVO PETRICIOLI, *Zadarsko zlatarstvo*, Beograd, 1971., sl. I.; IVO PETRICIOLI (bilj. 34), 111; IVO PETRICIOLI (bilj. 37), 29-30; NIKOLA JAKŠIĆ - RADOSLAV TOMIĆ, *Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije – Zlatarstvo*, Zadar, 2004., 82-84; MARIJANA KOVAČEVIĆ (bilj. 46), 36.
- ⁴⁸ NADA KLAIĆ – IVO PETRICIOLI (bilj. 8), 321-322.
- ⁴⁹ TOMISLAV RAUKAR – IVO PETRICIOLI – FRANJO ŠVELEC – ŠIME PERIČIĆ, *Zadar pod mletačkom upravom 1409-1797.*, (= *Prošlost Zadra III*), Zadar, 1987., 43-44. (U vezi s kućom Jakova de Cezanisa u Zadru vidi: NADA KLAIĆ – IVO PETRICIOLI (bilj. 8), 281).
- ⁵⁰ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 58-59.
- ⁵¹ CARLO FEDERICO BIANCHI (bilj. 3), 179.
- ⁵² EMIL HILJE (bilj. 31), 59-60.
- ⁵³ MARIJANA KOVAČEVIĆ (bilj. 46).
- ⁵⁴ Tako je sakristija do katedrale funkcionirala i kao kapitularna dvorana. U njoj su održavani kapituli zadarske Crkve, ali i sinodi biskupa iz Dalmacije i Hrvatske, poput onoga iz 1072. godine koji je predvodio splitski nadbiskup Lovro, ili onoga iz 1095. godine na kome je domaćinom bio zadarski biskup. (Vidi:

- STJEPAN ANTOLJAK, Biograd za vrijeme hrvatskih narodnih vladara, *Biogradski zbornik*, Zadar, 1990., 273 i 275). Tu je u 14. stoljeću zadarski nadbiskup Nikola Matafar (1333. – 1367.) sazvao *capitulum congregai*, a 1334. godine koncil cijele nadbiskupije, Concilio Provinciale, te su na zasjedanju uz njega bili prisutni također biskupi Raba, Krka i Osora. (Vidi: CARLO FEDERICO BIANCHI (bilj. 3), 47, 121 i 445). Prema podacima koje u svom Ljetopisu donosi kroničar Pavao Pavlović, 1384. godine gradski su se rektori u toj sakristiji zakleli na vjernost svetoj ugarskoj kruni. (Vidi: CARLO FEDERICO BIANCHI (bilj. 3), 121 i 445; FERDO ŠIŠIĆ, Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskog, *Vjesnik Zemaljskog arhiva*, sv. 1-2., Zagreb, 1904., 6-7; NADA KLAJČ – IVO PETRICIOLI (bilj. 8), 353).
- ⁵⁵ *Zadarski statut*, (ur. Josip Kolanović, Mate Križman), Zadar, 1997., 349; PAVUŠA VEŽIĆ, Vrata Michele Sanmichelia u Zadru, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, sv. 29., Zagreb 2005., 93-94; SERĐO DOKOZA, Archivium comunis Jadre u XIV. stoljeću, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 48., Zadar 2006., 221. (Pod zvonikom u samostanu Sv. Marije Male, s ulazom iz kapitularene dvorane, koja zacijelo bijaše i sakristija, bile su pohranjene gradske isprave zaključane u škrinji s tri brave. Odlukom tajnoga vijeća komune, jedan ključ čuvao je općinski prokurator, drugi jedan od gradskih rektora, a treći opatica samostana, što je zabilježio također Paulus de Paulo. (Vidi: FERDO ŠIŠIĆ, Ljetopis Pavla Pavlovića, Patricija zadarskog, *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arhiva*, god. IV., Zagreb 1904., 22).
- ⁵⁶ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 52.
- ⁵⁷ GIUSEPPE SABALICH (bilj. 3), 119.
- ⁵⁸ PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 4), 55.
- ⁵⁹ Sličnu fizionomiju ima glava lava na konzoli pohranjenoj u Arheološkome muzeju u Zadru. (Vidi: IVO PETRICIOLI, Ostaci stambene arhitekture romaničkog stila u Zadru, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 9., Zadar, 1963., 128, sl. 5.)
- ⁶⁰ *Muzeji i zbirke Zadra*, Zadar, 1954., 105.; NADA KLAJČ – IVO PETRICIOLI (bilj. 8), 263, t. XXXII; IVO PETRICIOLI, *Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru*, Zadar, 1980., 54.
- ⁶¹ PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 4), 53.
- ⁶² IVO PETRICIOLI, *Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru*, Zadar, 2004., 73.
- ⁶³ IVO PETRICIOLI – MILJENKO DOMIJAN – PAVUŠA VEŽIĆ, *Sjaj zadarskih riznica - sakralna umjetnost na području Zadarske nadbiskupije od IV. do XVIII. stoljeća*, katalog izložbe, Zagreb, 1990., kat. jed. 90, 173 i 174.
- ⁶⁴ IVO PETRICIOLI (bilj. 60), 52; IVO PETRICIOLI (bilj. 62), 73.
- ⁶⁵ IVO PETRICIOLI (bilj. 3, 1974.), 90, T. VII., a.
- ⁶⁶ SOFIJA PETRICIOLI, Kameni grbovi grada Zadra, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. IX., Zadar, 1962., 366-367. [Kult Sv. Krševana znatno je bio poštivan u crkvi Sv. Frane već u 14. st. Njegov lik s natpisom S GRISOGONVS također je urezan na medaljonu spomenutoga emajliranog raspela te izrezbaren u reljefu na jednoj od dvije prednje stranice korskih sjedala iz 1394. godine. (Vidi: IVO PETRICIOLI (bilj. 47), 20-21; IVO PETRICIOLI (bilj. 37), 21-35; IVO PETRICIOLI (bilj. 34), 111)].
- ⁶⁷ TOMISLAV RAUKAR – IVO PETRICIOLI – FRANJO ŠVELEC – ŠIME PERIČIĆ (bilj. 49), 288.
- ⁶⁸ IVO PETRICIOLI (bilj. 66), 84-85.
- ⁶⁹ ŽARKO DADIĆ, Franjevački samostan u Zadru i prirodne značnosti, *Samostan Sv. Frane u Zadru*, Zadar, 1980., 143-144.
- ⁷⁰ IVO PETRICIOLI (bilj. 34), 117-178.
- ⁷¹ Podatke o tome vidi u DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B V, F VI, fol. 26, i DAZd, ZB, Antonius de Zandonatis, B II, F 2 / i, fol. 39. (Isprave je svojim arhivskim istraživanjima proučio prof. dr. Emil Hilje te mi usputio prijepise navedenih podataka na čemu i ovom prilikom zahvaljujem.)
- ⁷² CVITO FISKOVIĆ, Romaničko-gotički slog samostana Male braće, u: *Samostan Male braće u Dubrovniku*, (ur. Justin V. Velnić), Zagreb-Dubrovnik, 1985, 423-426.
- ⁷³ LORENZO BENEVENIA (bilj. 3), 134.
- ⁷⁴ Podaci o tome nalaze se u ispravi od 4. travnja 1421. godine. (Vidi: DAZd, ZB, Theodorus de Prandino, B II, F III / 3, fol. 146-146')
- ⁷⁵ Podatak o tome nalazi se u ugovoru od 8. siječnja 1467. godine i govori o gradnji cisterne u kući Luciana de Calcine. (Vidi: DAZd, ZB, Simon Damiani, B V, F VI / 6, fol. 287)
- ⁷⁶ GIUSEPPE SABALICH (bilj. 3), 119.
- ⁷⁷ Podatak o tome nalazi se u ugovoru od 1. rujna 1504. godine. (Vidi: DAZd, ZB, Marcus Antonius de Bassano, B un, F I / 2, sub die ?) Napomena: sve podatke u bilješkama 65, 66 i 68 svojim je arhivskim istraživanjima otkrio prof. dr. Emil Hilje i ustupio mi njihove prijepise, na čemu i ovom prilikom zahvaljujem.
- ⁷⁸ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 39.
- ⁷⁹ NIKOLA JAKŠIĆ – EMIL HILJE (bilj. 40), 202.
- ⁸⁰ DONATO FABIANICH (bilj. 3), 4, bilj. 4.
- ⁸¹ CVITO FISKOVIĆ, Radovi Nikole Firentinca u Zadru, *Peristil*, sv. 4., Zagreb, 1961., 65-66.
- ⁸² CVITO FISKOVIĆ (bilj. 81), 66-67.
- ⁸³ Riječ je zasigurno o balustradama srodnim s onima koje je Andrija Aleši postavio na kapelama u katedrali sv. Marije Velike u Rabu. (Vidi: CVITO FISKOVIĆ – KRUNO PRIJATELJ, *Albanski umjetnik Andrija Aleši u Splitu i Rabu*, Split, 1948.) Slična je morala biti i ona koju je Radmilo Ratković napravio na kapeli Sv. Nikole u crkvi časnih sestara benediktinki u Pagu. (Vidi: PAVUŠA VEŽIĆ, Kapela sv. Nikole Jurja Dalmatinca u crkvi Sv. Margarite – Pag, *Peristil*, sv. 38., Zagreb, 1995., 38, crtež 4.)
- ⁸⁴ KRUNO PRIJATELJ, Boravak Nikole Firentinca u Zadru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, sv. 13., Split, 1961. 227-232.
- ⁸⁵ TOMISLAV RAUKAR – IVO PETRICIOLI – FRANJO ŠVELEC – ŠIME PERIČIĆ (bilj. 49), 155.
- ⁸⁶ Podatak već iz 1406. godine govori o kapeli Sv. Jeronima u crkvi Sv. Frane. Donosi ga F. Gonzaga koji kaže da je s crkvom bila povezana s tri luka. (Vidi: JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 52).
- ⁸⁷ Podatak iz 1436. godine navodi kapelu Sv. Ivana Krstitelja u crkvi Sv. Frane. Tu se kasnije nalazio i oltar toga sveca. (Vidi: JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 52-53).
- ⁸⁸ U vrijeme kada je C. Fisković analizirao kapelu, luk se nalazio podgrađen ispod srednje arkade i tek je s konzervatorskim radovima iz sedamdesetih godina 20. stoljeća vraćen na izvorno mjesto.
- ⁸⁹ DONATO FABIANICH (bilj. 3), 42; JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 52. Napomena: Kada je ovaj rukopis već bio predan, obranjen je

- doktorat s temom renesansne skulpture i arhitektonske plastike u Zadru, a u sklopu koga je obređena i tema kapele Detrico, na što je vrijedno upozoriti. (Vidi: LARIS BORIĆ, *Renesansna skulptura i arhitektonska plastika*, rukopis disertacije, Zadar, 2011.)
- ⁹⁰ TOMISLAV RAUKAR – IVO PETRICIOLI – FRANJO ŠVELEC – ŠIME PERIČIĆ (bilj. 49), 286, bilj. 32; IVO PETRICIOLI (bilj. 3), 97.
- ⁹¹ LOREDANA OLIVATO – LIONELLO PUPPI, *Mauro Codussi*, Milano, 2007., 18-45 i 177-183.
- ⁹² FERDINANDO APOLLONIO, *La chiesa e il convento di S. Stefano in Venezia: Memoria*, Venezia, 1911., 94; WOLFGANG WOLTERS, *Architektur und Ornament*, München 2000., 98-110.
- ⁹³ JUSTIN VELNIĆ, Franjevci na otoku Pašmanu, *Pašmanski zbornik*, Zadar 1987., 39.
- ⁹⁴ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 93), 39.
- ⁹⁵ TOMISLAV RAUKAR – IVO PETRICIOLI – FRANJO ŠVELEC – ŠIME PERIČIĆ (bilj. 49), 288.; IVO PETRICIOLI (bilj. 34), 98.
- ⁹⁶ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 40.
- ⁹⁷ PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 4), fotogrametrijski crtež klaustara; PAVUŠA VEŽIĆ (bilj. 55), 101-102; MILAN PELC, *Povijest umjetnosti u Hrvatskoj – Renesansa*, Zagreb, 2007., 252.
- ⁹⁸ JUSTIN VELNIĆ (bilj. 3), 41.
Napomena: Kada je ovaj rukopis već bio predan, objavljen je rad o procesu prihvaćanja klasičnog jezika arhitekture u Dalmaciji, u tom sklopu i renesansnoj pregradnji klaustara Sv. Frane, na što je vrijedno upozoriti. (Vidi: LARIS BORIĆ, Dujam Rudičić, Sammichelijevi i Girolamo Cataneo u procesu prihvaćanja klasičnog jezika arhitekture od Zadra do Dubrovnika tijekom druge četvrtine 16. stoljeća, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, sv. 39, Zagreb, 2015.)
- ⁹⁹ EMIL HILJE – RADOSLAV TOMIĆ (bilj. 22), 42.
- ¹⁰⁰ IVO PETRICIOLI (bilj. 34), 123.
- ¹⁰¹ IVO PETRICIOLI (bilj. 34), 123.
- ¹⁰² Ivo Petricioli drži da je riječ o Raspeću koje je sačuvano do danas, a koje ima odlike ranorenesansne umjetnosti s kraja 15. ili početka 16. st. (Vidi: IVO PETRICIOLI (bilj. 34), 123).